

Галицький коледж
імені В'ячеслава Чорновола

циклова комісія дисциплін
готельно-ресторанної справи та туризму

НАВЧАЛЬНІ МАТЕРІАЛИ
*для підготовки до семінарських занять
та самостійної роботи з навчальної дисципліни*
ОСНОВИ МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ

*для студентів IV курсу
спеціальності 242 Туризм*

Тернопіль - 2022

Навчально-методичний посібник розглянуто та схвалено для використання в роботі на засіданні циклової комісії дисциплін готельно-ресторанної справи та туризму

Протокол № 1 від 30 серпня 2021 р.

Схвалено до використання науково-методичною радою Тернопільського комунального методичного центру науково-освітніх інновацій та моніторингу, протокол №4 від 27.10.2021 р.

Рецензенти:

- Я.О. Мариняк – доцент кафедри географії України та туризму Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, кандидат географічних наук.
- С.Я. Добровольська - завідувач відділення економіки та туризму кандидат географічних наук.

Навчальні матеріали для підготовки до семінарських занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни “Основи музейної справи”. Укл. Л.А. Паршин. Тернопіль: редакційно-видавничий центр коледжу, 2022. 92 с.

Навчальні матеріали для підготовки до самостійних робіт та семінарських занять з навчальної дисципліни “Основи музейної справи”, призначені сприяти в допомозі студентам ЗФПО при підготовці до семінарських занять.

Дане видання містить теоретичні відомості та методичні рекомендації, які допоможуть студентам якісно підготуватися до семінарських занять з дисципліни, опрацювавши при цьому матеріал самостійної роботи до теми та нормативно-законодавчі акти, які розміщені в додатках. У структуру методичного видання включено глосарій з курсу “Основи музейної справи”, для засвоєння студентами багатьох термінів і понять, без яких неможливе повне освоєння навчальної дисципліни.

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Тематичний план.....	5
Семінарські заняття	
Семінарське заняття 1. Поняття музеї. Музеєзнавство як наука	6
Семінарське заняття 2. Історія розвитку музеїв та музеєзнавства	8
Семінарське заняття 3. Розвиток музейної справи в Україні.....	9
Семінарське заняття 4. Класифікація музеїв України	10
Семінарське заняття 5. Фондова діяльність музеїв	12
Семінарське заняття 6. Експозиційна та комерційна діяльність музеїв.....	13
Семінарське заняття 7. Музейна мережа України Проблеми та перспективи розвитку музейної мережі.....	14
Самостійна робота	
Тема 1. Суть музейної роботи.....	19
Тема 2. Музейні заклади світу.....	21
Тема 3. Історія створення скансен на Україні.....	32
Тема 4. Класифікація музеїв Тернопільської області.....	35
Тема 5. Консервація та реставрація музейних колекцій.....	39
Тема 6. Виставкова діяльність музеїв.....	46
Тема 7. Екскурсійна робота в музеях.....	48
<i>Додаток А. Закон України «Про музеї та музейну справу»</i>	<i>51</i>
<i>Додаток Б. Положення про Музейний фонд</i>	<i>60</i>
<i>Додаток В. України Музейна мережа Тернопільської області.</i>	<i>65</i>
<i>Додаток Г. Історико-культурні заповідники України</i>	<i>67</i>
<i>Додаток Д. Уніфікований паспорт музею</i>	<i>70</i>
<i>Додаток Е. Основні експозиційні прийоми</i>	<i>74</i>
<i>Додаток Є. Класифікація музейних екскурсій.....</i>	<i>75</i>
<i>Додаток Ж. Кваліфікаційні вимоги для екскурсоводів</i>	<i>76</i>
<i>Додаток З. Глосарій найуживаніших термінів і понять</i>	<i>77</i>

ПЕРЕДМОВА

Навчальні матеріали розподілено на дві основні частини: семінарські заняття та самостійна робота. Збірка включає 7 тем семінарських занять, структура і зміст яких відповідають робочій програмі «Основи музейної справи». Кожне семінарське заняття, окрім теми, мети роботи, джерел, переліку питань для обговорення, містить тематику есе, яку можуть використовувати студенти для додаткової самостійної роботи.

Методичне видання покликане формувати вміння поглиблювати власні знання шляхом особистого пошуку і формування інтересу до креативу та творчого підходу при опрацюванні навчального матеріалу з дисципліни, а також вміння користуватися рекомендованими джерелами, законодавчими актами.

Мета Завдань семінарських занять:

- формувати фахові компетентності розуміння основ музеєзнавства;
- закріпити навички та вміння аналізувати, формулювати висновки, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки;
- контроль, узагальнення та систематизація теоретичних знань лекційного матеріалу та матеріалу самостійної роботи студентів з даного курсу;
- надати студентам додатковий досвід використання та застосування картографічних джерел інформації та іншого статистичного матеріалу.

Завдання семінарських занять студенти повинні виконувати на заняттях. Для успішного виконання Завдань з собою на занятті необхідно мати: олівці, лінійку, контурні карти України (за потреби), конспект лекцій, калькулятор тощо.

Навчальні матеріали містять Додатки з інформацією законодавчого, звітного та іншого характеру, необхідного для виконання Завдань.

Однією із активних форм вивчення дисципліни є самостійна робота, на яку відводиться 17 годин, які розподілено на 7 тем, зміст яких відповідає робочій програмі.

Теми самостійних робіт мають наступну структуру:

- питання винесені на самостійне опрацювання;
- рекомендовані джерела;
- короткі теоретичні відомості на питання;
- питання для самоконтролю;
- тематика есе.

У структуру методичного видання включено глосарій з курсу «Основи музейної справи», для засвоєння студентами багатьох термінів і понять, без розуміння яких неможливе повне освоєння дисципліни.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ № з/п	Назва розділів та теми програми	Обсяг годин		
		всього	з них:	
			аудиторних	самостійних
	Модуль І. Теоретичні основи музеєзнавства			
1.	Тема 1. Поняття музеї. Музеєзнавство як наука.	6	4	2
2.	Тема 2. Історія розвитку музеїв та музеєзнавства.	6	4	2
3.	Тема 3. Розвиток музейної справи в Україні.	6	4	2
4.	Тема 4. Класифікація музеїв України.	8	4	4
	Модуль ІІ. Основні принципи організації та діяльності музеїв			
5.	Тема 5. Наукове комплектування, облік та зберігання музейних фондів.	7	4	2
6.	Тема 6. Експозиційна та комерційна діяльність музеїв.	6	4	2
7.	Тема 7. Характеристика музейної мережі України. Проблеми та перспективи розвитку музейної мережі.	6	4	3
	Разом :	45	28	17

Модуль I. Теоретичні основи музеєзнавства

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 1

ТЕМА. Поняття музеї. Музеєзнавство як наука

Мета: розкрити предмет, структуру та зміст дисципліни, проаналізувати мету і завдання курсу, визначити предмет та об'єкт дослідження музеєзнавства; формувати відповідні фахові компетентності; виховувати бережливе ставлення до культурних надбань людства та батьківщини, патріотичне виховання.

Тип заняття: семінар-бесіда

Методи: міні-доповіді з обговоренням, діагностика знань, виконання завдань, самостійна робота

Питання для обговорення:

1. Визначення музеїв. Специфіка та напрямки музейної діяльності, їх функції, особливості та завдання.
2. Поняття музеєзнавство та його зв'язки з іншими дисциплінами.
3. Об'єкт та предмет дослідження музеєзнавства.
4. Структура музеєзнавства.
5. Методи музеєзнавства.
6. Музеєзнавство у системі наук.
7. Суть музейної роботи.
8. Специфіка та напрями діяльності музеїв.

Рекомендовані джерела:

1. Бабарицька В., Короткова А., Малиновська О. Екскурсознавство і музеєзнавство: Навчальний посібник. 2-ге вид. К.: Альтерпрес, 2012. С 9-24.
2. Белікова М. В., Зайцева В. М. Основи музеєзнавства : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Запорізький національний технічний університет. Запоріжжя: ТОВ “ЛПІС” ЛТД, 2015. С.12-16.
3. Рутинський М.Й., Стецюк О.В. Музеєзнавство: Навч. посіб. К.: Знання, 2016. С. 6-18.
4. Музеї України журнал. URL: <http://www.museum-ukraine.org.ua/> (дата звернення 16.08.2021).
5. Музейний портал. URL: <https://museum-portal.com/> (дата звернення 16.08.2021).
6. Музейний простір України. URL: <http://prostir.museum/> (дата звернення 17.08.2021).
7. Піскова Е.М., Федорова Л.Д. МУЗЕЙНА СПРАВА В УКРАЇНІ. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Mujejna_sprava/ (дата звернення 21.08.2021).

Завдання:

1. Здійснити аналіз Закону України «Про музеї та музейну справу» (Додаток А).
2. Опрацювати Положення про Музейний фонд України (Додаток Б).
2. Вивчити схему 1.1. Структура музеєзнавства.

Питання до теми:

1. Якими методами дослідження користується музеєзнавство?
2. У чому проявляється зв'язок музеєзнавства з іншими історичними допоміжними дисциплінами?
3. Якими спільними методами дослідження користується музеєзнавство та археологія?
4. Що є першоджерелом у музеєзнавчому дослідженні?
5. Які джерела з музеєзнавства дають первинну інформацію про музейний предмет?
6. До якого типу джерел відносяться енциклопедії, словники?
7. Чи можна вважати повноцінним джерелом опис чи історію того чи іншого музею?

Схема 1. Структура музеєзнавства

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 2

ТЕМА. Історія розвитку музеїв та музеєзнавства як науки

Мета: дослідити історію появи перших музеїв та зародження музеєзнавства; охарактеризувати найвідоміші та незвичайні музеї світу, узагальнити періодизацію розвитку музеєзнавства; формувати відповідні фахові компетентності у розумінні історичних аспектів розвитку музейництва; виховувати бережливе ставлення до культурних надбань людства, патріотичне виховання.

Тип заняття: семінар-конференція

Методи: конференція, дискусія, діагностика знань, виконання завдань, самостійна робота

Питання для обговорення:

1. Передісторія музеїв.
2. Розвиток музеїв в епоху Відродження.
3. Музейна справа в XVII-XVIII ст.
4. Музеї XIX - середини XX ст.
5. Сучасні найвідоміші музеї світу.
6. Незвичайні музеї світу.

Рекомендовані джерела:

1. Бабарицька В., Короткова А., Малиновська О. Екскурсознавство і музеєзнавство: Навчальний посібник. - 2-ге вид. К.: Альтерпрес, 2012. С. 64-69.
2. Белікова М. В., Зайцева В. М. Основи музеєзнавства : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Запорізький національний технічний університет. Запоріжжя: ТОВ "ЛПС" ЛТД, 2015. С. 8-12.
3. Петранівський В.Л., Рутинський М.Й. Туристичне краєзнавство: Навч.посіб. К.: Знання, 2006, С.151-160.
4. Рутинський М.Й., Стецюк О.В. Музеєзнавство: Навч. посіб. К.: Знання, 2008, С.96-106.
5. Салата О.О. Основи музеєзнавства: навчально-методичний посібник Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. С. 12-43.

Тематика есе:

1. Наукова робота сучасних музеїв.
2. Історія створення Ермітажу.
3. Лувр – найвідоміший художній музей світу.
4. Історія появи перших музеїв в Україні.
5. Музейні збірки Давньої Греції
6. Музейні колекції Давнього Риму.
7. Музеї епохи Середньовіччя.
8. Віртуальні музеї світу.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 3

ТЕМА. Розвиток музейної справи в Україні

Мета: охарактеризувати протомузейний, ранньомузейний, класичний та сучасний періоди розвитку музейної мережі України; розкрити поняття скансени та історію створення скансен на Україні; дослідити історію створення музейної мережі Тернопільщини; формувати відповідні фахові компетентності у розумінні історичного розвитку музейної справи в Україні; виховувати бережливе ставлення до культурних надбань людства та Батьківщини, патріотичне виховання.

Тип заняття: семінар-бесіда

Методи: міні-доповідь з обговоренням, діагностика знань, виконання завдань, самостійна робота

Питання для обговорення:

1. Протомузейний період в історії музейної справи.
2. Розвиток музеїв у ранньомузейний період (XVII ст. – перша половина XIX ст.).
3. Класичний період розвитку музеїв України (XIX ст. – 1970-ті роки).
4. Сучасний стан музейної мережі України (кінець 1970-х – донині).
5. Історія створення скансен.
6. Унікальні музеї України.
7. Формування музейної мережі на Тернопільщині.

Рекомендовані джерела:

1. Бабарицька В., Короткова А., Малиновська О. Екскурсознавство і музеєзнавство: Навчальний посібник. 2-ге вид. К.: Альтерпрес, 2012. С. 69-76.
2. Петранівський В.Л., Рутинський М.Й. Туристичне краєзнавство: Навч. посіб. К.: Знання, 2006, С.161-168.
3. Рутинський М.Й., Стецюк О.В. Музеєзнавство: Навч. посіб. К.: Знання, 2008, С.106-109.
4. Салата О.О. Основи музеєзнавства: навчально-методичний посібник Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. С.47-55.

Завдання:

1. Здійснити аналіз музейної мережі Тернопільської області (Додаток В).
2. Опрацювати Положення про Музейний фонд України (Додаток Г).

Тематика есе:

1. Приватні музейні колекції XIX ст.
2. Стан музейної справи в Україні після 1917 року.
3. Особливості музейної діяльності у повоєнні роки.
4. Музеї незалежної України.
5. Віртуальні музеї України.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 4

ТЕМА. Класифікація музеїв України

Мета: розглянути класифікацію типів музеїв та їх профілів; охарактеризувати музеї історичного, художнього, літературного, природничого, краєзнавчого, науково-технічного та інших профілів, ознайомити із класифікацією музеїв за архітектурно-функціональним ансамблем; формувати відповідні фахові компетентності у вмінні аналізувати типи та профілі музеїв; проаналізувати порядок створення матеріальної бази музеїв.

Тип заняття: семінар-інтерв'ю

Методи: міні-інтерв'ю з обговоренням, дискусія, захист есе, діагностика знань, виконання завдань, самостійна робота

Питання для обговорення:

1. Класифікація музеїв.
2. Типи музеїв.
3. Профілі музеїв.
4. Характеристика музеїв історичного профілю.
5. Характеристика музеїв художнього профілю.
6. Характеристика музеїв літературного профілю.
7. Характеристика музеїв природничого профілю.
8. Краєзнавчі музеї.
9. Науково-технічні музеї.
10. Музеї заповідники, екомuzeї та віртуальні музеї.
11. Класифікація музеїв за архітектурно-функціональним ансамблем.

Рекомендовані джерела:

1. Бабарицька В., Короткова А., Малиновська О. Екскурсознавство і музеєзнавство: Навчальний посібник. - 2-ге вид. К.: Альтерпрес, 2012. С. 72-89.
2. Белікова М. В., Зайцева В. М. Основи музеєзнавства : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Запорізький національний технічний університет. Запоріжжя: ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2015. С. 16-19.
3. Петранівський В.Л., Рутинський М.Й. Туристичне краєзнавство: Навч. посіб. / За ред. проф.. Ф.Д. Заставного. К.: Знання, 2006, С.151-160.
4. Рутинський М.Й., Стецюк О.В. Музеєзнавство: Навч. посіб. К.: Знання, 2008, С.109 - 132.
5. Салата О.О. Основи музеєзнавства: навчально-методичний посібник Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. С.56-69.

Завдання:

1. Відобразити на контурній карті територіальну географію історико-культурних заповідників України, перелік див. Додаток Д.
2. Використовуючи дані Таблиці 4.1. побудуйте секторну діаграму структури музеїв країни за профілем. Здійсніть аналіз показників діаграми.

Таблиця 4.1.

Розподіл музеїв України за профілем

Профіль музею	% від усієї кількості музеїв в Україні
Історичні та археологічні музеї	20
Мистецькі	17
Етнографічні	12
Красознавчі	34
Літературні	9
Природничі	2
Галузеві та інші	6

Тематика есе:

1. Музеї віртуального мистецтва (net-art).
2. Замки-музеї України.
3. Музеї-садиби в Україні.
4. Музеї-майстерні в Україні.
5. Відомі музеї-квартири.

Модуль II. Основні принципи організації та діяльності музеїв

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 5

ТЕМА. Фондова діяльність музеїв

Мета: розкрити поняття музейні фонди, розглянути основні напрями роботи музейних закладів, охарактеризувати суть комплектування та обліку музейних фондів; ознайомити студентів технологією інвентаризації, збереження, консервації та реставрації музейних колекцій; формувати розуміння суті і складності фондової роботи; виховувати бережливе ставлення до музейних пам'яток.

Тип заняття: семінар-практикум

Методи: дискусія, мозковий штурм, виконання завдань, діагностика знань, виконання завдань, самостійна робота

Питання для обговорення:

1. Музейний фонд.
2. Наукове комплектування фондів.
3. Облік музейних фондів.
4. Інвентаризація музейних фондів.
5. Збереження музейних фондів.
6. Консервація та реставрація музейних колекцій.

Рекомендовані джерела:

1. Бабарицька В., Короткова А., Малиновська О. Екскурсознавство і музеєзнавство: Навчальний посібник. - 2-ге вид. К.: Альтерпрес, 2012. С.103-104.
2. Белікова М. В., Зайцева В. М. Основи музеєзнавства : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Запорізький національний технічний університет. Запоріжжя: ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2015. С. 27-37.
3. Рутинський М.Й., Стецюк О.В. Музеєзнавство: Навч. посіб. К.: Знання, 2008, С.86-96.
4. Салата О.О. Основи музеєзнавства: навчально-методичний посібник Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. С.89-90.
5. Сурмач О. І Музейна справа: навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. Львів: ЛНУ, 2014. С. 74- 77.

Завдання:

1. Користуючись змістом лекційного матеріалу та джерел літератури, самостійно згрупуйте у таблицю види та приклади предметів музейного значення.
2. Вивчити основні елементи паспорту музею (Додаток Е).
3. Здійснити аналіз фондової роботи одного з музеїв м. Тернополя (на вибір студента).

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 6

ТЕМА. Експозиційна та комерційна діяльність музеїв

Мета: розкрити поняття експозиційна діяльність, її види; проаналізувати структуру технологічних етапів створення експозиції, та найпоширеніші експозиційні прийоми; охарактеризувати технологію добору та виготовлення експонатів, лінійну і комплексну схеми побудови експозицій; розглянути прийоми монтажу експозицій; розглянути поділ музеїв за критерієм комерційності; вивчити основні види комерційної діяльності; ознайомити із поняттям «фандрайзингова діяльність музеїв»; розкрити та проаналізувати суть виставкової діяльності музеїв охарактеризувати переваги електронної комерції та виставково-експозиційної діяльності музеїв.

Тип заняття: семінар-бесіда

Методи: міні-доповіді з обговоренням, діагностика знань, виконання завдань, самостійна робота

Питання для обговорення:

1. Роль експозицій, їх види і сучасна організація.
2. Організація та технологічні етапи створення музейних експозицій.
3. Складання планів експозицій.
4. Добір і виготовлення експонатів.
5. Підготовка пояснювальних текстів експозицій.
6. Монтаж експозицій.
7. Поділ музеїв за критерієм комерційності.
8. Основні види комерційної діяльності музеїв.
9. Фандрайзингова діяльність музеїв.
10. Виставкова діяльність музеїв.

Рекомендовані джерела:

1. Бабарицька В., Короткова А., Малиновська О. Екскурсознавство і музеєзнавство: Навчальний посібник. - 2-ге вид. К.; Альтерпрес, 2012. С.316-321.
2. Белікова М. В., Зайцева В. М. Основи музеєзнавства : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Запорізький національний технічний університет. Запоріжжя: ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2015. С. 37-43.
3. Петранівський В.Л., Рутинський М.Й. Туристичне краєзнавство: Навч.посіб. / За ред. проф. Ф.Д. Заставного. К.: Знання, 2006, С. 216- 223.
4. Рутинський М.Й., Стецюк О.В. Музеєзнавство: Навч. посіб. К.: Знання, 2008. 401-412.
5. Салата О.О. Основи музеєзнавства: навчально-методичний посібник Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. С. 91-99.
6. Сурмач О. І Музейна справа: навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. Львів: ЛНУ, 2014. С. 78-86.

Завдання:

1. Дайте письмовий аналіз сучасному стану комерційної діяльності державних та муніципальних музеїв України.
2. Здійсніть аналіз комерційної діяльності музеїв Тернополя. На вашу думку, чи повністю керівництво музеїв Тернополя використовує можливості комерційної діяльності на ринку музейних та екскурсійних послуг? Якщо ні, то чому? Відповідь обґрунтуйте.
3. Вивчити схему 6.1. Технологічні етапи організації експозиції музею.

Схема 6.1. Технологічні етапи організації музейної експозиції

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 7

ТЕМА. Характеристика музейної мережі України. Проблеми та перспективи розвитку музеїв

Мета: розглянути регіональне районування музейної мережі України, ознайомити студентів із відомими музеями різних регіонів України; розглянути класифікацію музейних екскурсій та вимоги до екскурсоводів; вивчити технологію екскурсійної роботи у музеях; розкрити пріоритетні напрямки розбудови національної музейної мережі; розглянути основні показники та тенденції відвідуваності музеїв; проаналізувати перспективи інтеграції українських музеїв у регіональні, національні, та міжнародні музейні організації; розвивати вміння і навички роботи із контурною картою.

Тип заняття: семінар-обговорення

Методи: дискусія, діагностика знань, захист есе та інтерактивних презентацій, виконання завдань

Питання для обговорення:

1. Музейна мережа Карпатського регіону й Полісся.
2. Визначні музеї Поділля й Середнього Подніпров'я.
3. Музейна мережа півдня та сходу України.
4. Екскурсійна робота в музеях.
5. Основні показники та тенденції відвідуваності музеїв держави.
6. Перспективи інтеграції українських музеїв у регіональні, національні та міжнародні музейні організації.
7. Пріоритетні напрями та завдання розбудови національної музейної мережі.

Рекомендовані джерела:

1. Белікова М. В., Зайцева В. М. Основи музеєзнавства : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Запорізький національний технічний університет. Запоріжжя: ТОВ "ЛІПС" ЛТД, 2015. С.58-73.
2. Музеї Карпатського регіону. Л.: Центр Європи, 2004. 98 с.
3. Музеї України: Довідник / Міністерство культури і мистецтв України. К.: За друга, 1999.
4. Петранівський В.Л., Рутинський М.Й. Туристичне краєзнавство: Навч. посіб. / За ред. проф.. Ф.Д. Заставного. К.: Знання, 2006, С.469-518.
5. Рутинський М.Й., Стецюк О.В. Музеєзнавство: Навч. посіб. К.: Знання, 2008, С.178-286.
6. Музеї України" журнал. URL: <http://www.museum-ukraine.org.ua/> (дата звернення 16.07.2021).
7. Музейний портал. URL: <https://museum-portal.com/> (дата звернення 20.08.2021).
8. Музейний простір України. URL: <http://prostir.museum/> (дата звернення 21.08.2021).

9. Піскова Е.М., Федорова Л.Д. МУЗЕЙНА СПРАВА В УКРАЇНІ.
URL: http://www.history.org.ua/?termin=Mujejna_sprava/ (дата звернення 21.08.2021).

Завдання:

1. Вивчити класифікацію музейних екскурсій (Додаток Є).
2. Використовуючи дані таблиці 7.1. на контурній карті різними кольорами позначте області в яких кількість музеїв становить:
 - до 10
 - 11-20
 - 21-30
 - 31 і більше.
3. Використовуючи дані таблиці 7.1. на контурній карті різними кольорами позначте області в яких кількість відвідувачів на один музей становить:
 - до 50 тис. осіб
 - 51-100 тис. осіб
 - 101-150 тис. осіб
 - 151-200 тис. осіб
 - 200 і більше.
4. Використовуючи дані таблиці 7.1., проаналізуйте області найбільшої відвідуваності музеїв, поясніть чому?

Таблиця 7.1. Відвідуваність музеїв України за 2019р.*

Регіони	К-ть музеїв	К-ть відвідувачів за рік, тис. осіб		К-ть відвідувачів у середньому	
		усього	у т. ч. учнів і студентів	на 1 музей, тис. осіб	на 100 жителів, осіб
Україна	422	18 546,2	10 186,8	43,9	39
Вінницька	25	597,3	361,0	23,9	35
Волинська	10	123,7	81,0	12,4	12
Дніпропетровська	7	704,8	421,0	100,7	20
Донецька	23	755,0	522,2	32,8	16
Житомирська	5	149,9	99,8	30,0	11
Закарпатська	7	172,5	97,3	24,6	14
Запорізька	19	504,5	321,6	26,6	27
Ів -Франківська	16	505,9	312,6	31,6	36
Київська	17	419,5	260,7	24,7	23

Кіровоградська	25	158,5	111,6	6,3	15
Луганська	15	604,9	425,5	40,3	25
Львівська	17	1005,5	505,8	59,1	39
Миколаївська	3	308,7	158,2	102,9	25
Одеська	13	895,4	511,5	68,9	37
Полтавська	25	795,2	569,4	31,8	50
Рівненська	10	180,5	106,8	18,1	16
Сумська	11	134,8	107,7	12,3	11
Тернопільська	16	318,1	205,8	19,9	28
Харківська	26	823,3	475,9	31,7	29
Херсонська	6	348,5	231,4	58,1	30
Хмельницька	14	603,3	480,7	43,1	43
Черкаська	25	633,9	386,6	25,4	46
Чернівецька	4	261,4	154,7	65,4	29
Чернігівська	28	593,5	353,0	21,2	50
м. Київ	32	3 198,5	1467,8	100,0	121

*За даними Державної служби статистики України

Теми есе:

1. Музеї АР Крим.
2. Музеї Галичини.
3. Музеї Буковини.
4. Музеї Закарпаття.
5. Музеї Київщини.
6. Музеї Наддніпрянщини.
7. Музеї Запоріжжя.
8. Музеї Волині.

САМОСТІЙНА РОБОТА

Однією із активних форм вивчення навчальної дисципліни «Основи музейної справи» є самостійна робота, на яку відводиться близько третини навчального матеріалу (17 годин).

Методичні рекомендації до організації самостійної роботи студентів включають 7 тем самостійної роботи зміст яких відповідають програмі.

Теми самостійних робіт мають наступну структуру:

- питання винесені на самостійне опрацювання;
- рекомендовані джерела;
- короткі теоретичні відомості на питання;
- питання для самоконтролю.

Для успішного і ефективного виконання самостійної роботи студентам слід дотримуватись таких рекомендацій:

1. Теоретичний матеріал самостійних робіт студенти повинні опрацювати до відповідного семінарського заняття.
2. На вказані питання студент може підготувати свою додаткову відповідь.
3. Основною формою перевірки якості виконання самостійної роботи є її захист, відповіді на запитання викладача, тестування, написання рефератів.

Тема 1. СУТЬ МУЗЕЙНОЇ РОБОТИ

1. ПОНЯТТЯ «МУЗЕЇ»

Музей — це науково-дослідницька і науково-освітня установа, яка виконує на основі музейних предметів функції документування, освіти і виховання. Соціальні функції музею здійснюються в процесі комплектування, обліку, зберігання, вивчення, експонування і пропаганди музейних зібрань; Виникнення музеїв пов'язане з суспільними потребами у збереженні і вивченні документальних пам'яток матеріальної і духовної культури народу, природних об'єктів.

У наш час зміст поняття "музей" змінився і розширився.

Закон України "Про музеї і музейну справу" від 29.06.1995 р. №249/95-ВР регулює суспільні відносини в галузі музейної справи.

«Музеї — це культурно-освітні та науково-дослідні заклади, призначені для вивчення, збереження та використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, прилучення громадян до надбань національної і світової історико-культурної спадщини».

У ході розвитку музейної справи визначилися основні напрями діяльності музею: науково-дослідний і культурно-виховний. Як науково-дослідна установа Музей виконує функцію документування (догляду, підтвердження), створюючи фонд музейних предметів — джерел, необхідних для дослідження процесів, явищ, актів історичного розвитку природи і суспільства.

Як культурно-виховна установа, музей, використовуючи пізнавально-культурне значення музейних пам'яток, популяризує знання і задовольняє запити суспільства в пізнавальному, пропагандистському, морально-виховному, естетичному аспектах.

2. СПЕЦИФІКА ТА НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ МУЗЕЇВ

Специфіку музейної діяльності визначає зібрання музейних предметів, пам'яток природи, історії і культури. Значення музейних предметів залежить від ступеня їх задокументованості (як першоджерел фактів, явищ, подій, процесів у природі і суспільстві, що представлені в певній науковій системі у фондах і експозиції музею). Соціальне значення інформації, яку можуть передати музейні предмети, визначає їх наукову, історико-культурну, художню та естетичну цінність.

Музейна інформація висвітлюється також у музейних виданнях: каталогах, путівниках, буклетах, науково-популярних виданнях та ін. Серед основних напрямків музейної діяльності виділяють:

1. Комплектування музейних фондів (виявлення, відбір, і придбання предметів музейного призначення), що здійснюється за певною програмою шляхом організації експедиційної діяльності, купівлі і надходження від населення. *Наукове комплектування фондів* — це процес виявлення в зовнішньому середовищі предметів музейного значення та їхнього збору для поповнення музейних зібрань; наукова діяльність, заснована на принципах

Основи музейної справи

музеєзнавства і профільних дисциплін.

Фондову роботу (організація обліку, вивчення і зберігання музейних зібрань), направлену на підготовку музейних предметів з метою зберігання і визначення можливостей їх науково-дослідного і освітньо-виховного використання та збереження для наступних поколінь.

Експозиційну роботу, направлену на запровадження в освітньо-виховний обіг музейних предметів через організацію музейних екскурсій та виставок. *Експозиційна діяльність* — це діяльність музею з ознайомлення відвідувачів з найцікавішими експонатами музею, розміщеними у певному логічному порядку, побудованому за хронологічним (еволюційним), географічним, етнокультурним чи предметно-тематичним критеріями; це основна складова музейної комунікації і підвалина для реалізації культурно-освітньої діяльності музею.

Науково-дослідна робота в музеї — це пошуково-наукова діяльність з атрибуції, класифікації, систематизації й інтерпретації музейних пам'яток.

Науково-освітню роботу, яка здійснюється на основі музейних експозицій, екскурсій, лекцій, консультацій, тощо.

Основними напрямками музейної справи є культурно-освітня, науково-дослідна діяльність, комплектування музейних зібрань, експозиційна, фондова, видавнича, реставраційна, пам'яткоохоронна робота.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке музей, яку функцію він виконує?
2. В чому полягає специфіка діяльності музеїв?
3. Що таке комплектування музейних фондів?
4. Які завдання фондової роботи музеїв?
5. Суть науково-освітньої роботи музеїв.
6. Які основні напрямки роботи музеїв?

Рекомендовані джерела до теми:

1. Бабарицька В., Короткова А., Малиновська О. Екскурсознавство і музеєзнавство: Навчальний посібник. 2-ге вид. К.: Альтерпрес, 2012. С. 122-136.
2. Петранівський В.Л., Рутинський М.Й. Туристичне краєзнавство: Навч. посіб. /За ред. проф. Ф.Д. Заставного. К.: Знання, 2006. – С. 442-444.
3. Рутинський М.Й., Стецюк О.В. Музеєзнавство: Навч. посіб. К.: Знання, 2008, С.7-13.

Тема 2. МУЗЕЙНІ ЗАКЛАДИ СВІТУ

1. УМОВИ РОЗВИТКУ МУЗЕЙНИХ ЗАКЛАДІВ СВІТУ

Музейній діяльності відведено значне місце з системі культурно-освітнього комплексу різних країн світу. Виникнувши в античні часи як заклади колекціонування і зберігання коштовностей та старожитностей, музеї поступово перетворилися на осередки культури та просвітництва, а в умовах глобалізації вони стали своєрідними скарбницями національної самосвідомості, духовності, автентичності. Саме тому дослідження регіональних аспектів розвитку музейної діяльності в різних країнах та регіонах світу набуває в наш час особливої актуальності.

Сьогодні, за даними ЮНЕСКО, у світі налічується майже 38 тисяч музеїв [3]. Більше половини з них припадає на європейський континент (близько 24 тисяч), який по праву отримав статус світової музейної скарбниці. На інших континентах кількість музейних закладів незначна. Так, у Північній Америці налічується понад 6 тисяч музеїв (основна їх кількість припадає на Сполучені Штати), у Південній Америці — майже 1,5 тисячі, в Азії — 4 тисячі (за рахунок Китаю, Японії та Індії), в Австралії та Океанії — 2 тисячі, а в Африці — лише 411 музеїв. Як видно, у світі чітко простежується певна тенденція: музейна справа набула найбільшого розвитку в осередках зародження цивілізації (в континентальній Азії та на Близькому Сході), в державах, що накопичили музейні цінності шляхом ведення у минулому загарбницьких війн (деякі країни Західної Європи), а також у високорозвинених постіндустріальних країнах світу (Сполучені Штати, Японія).

У кожній частині світу склалися свої унікальні умови для розвитку музейної справи. Найбільш сприятливими вони були у Європі, де споконвіку сформувались еллінська, антична та середньовічна цивілізації, відбувалися спустошувальні військові походи на північ Африки, до Єгипту, Малої Азії та Центральної Америки. Саме тому європейські музеї мають найбагатші зібрання експонатів древніх цивілізацій Стародавнього Сходу і Середземномор'я, індіанських племен Андського гірського пасма, Панамського перешийка та Юкотану, а також власне європейські твори мистецтва, архітектури, скульптури та графіки. В Європі переважають музеї історичного та мистецького профілю, зібрані переважно на основі колекцій різних монархів, монастирів, духовних братств і академій. Кількість музеїв сучасного стилю незначна, вони переважно розміщуються в Німеччині, Нідерландах, Великобританії. Багато закладів присвячено окремим особистостям, видатним письменникам, діячам культури та мистецтва.

Азійські музеї відрізняються від європейських більш глибоким історико-культурним та релігійним змістом, заснованим на духовній культурі Сходу. Вони присвячені переважно традиційним (на півдні та сході) і християнським (у Малій Азії) віруванням та розташовані у храмах, мечетях і монастирях. Духовні скарби Азії представлено в експозиціях старовинних християнських, іудейських, мусульманських, санскритських, синтоїстських та буддійських

бібліотек, культових споруд та сховищах релігійних реліквій. Музеїв сучасного змісту досить мало, основна їх частина знаходиться в Японії і частково в Китаї. В азійських державах колишнього Радянського Союзу знаходиться значна кількість музеїв військової та революційної історії, які зараз змінюють свій профіль. Характерною особливістю азійського регіону є те, що в ньому засновано незначну кількість музеїв, присвячених діячам історії та видатним особистостям. Однак музеї подібного профілю користуються величезним попитом серед мешканців країни. Переважають музеї політичних лідерів (Китай), духовних вождів (Індія) та військових ватажків (Монголія, Ірак, Афганістан).

Північноамериканські музеї вирізняються високим рівнем сучасності своїх фондів. Сформовані на основі колишніх промислових експозицій, вони пропонують відвідувачам ознайомитися з розвитком та сучасною могутністю різноманітних промислових підприємств та корпорацій, висвітлюючи переважно лише комерційний бік справи. По суті, північноамериканські музеї нагадують виставки історичних і сучасних зразків техніки та обладнання, відкриті в рекламних або комерційних цілях. Це високотехнологічний конгломерат, покликаний захоплювати та приголомшувати відвідувачів неординарністю підходу та ультрасучасним оснащенням. Історичних музеїв на континенті замало, оскільки широкомасштабне освоєння цих земель європейцями почалося лише у XII—XIII ст. Зокрема, можна відвідати музеї, присвячені подіям Громадянської війни Півночі і Півдня (1861—1865 рр.), а також музеї історії колонізації Америки (з експозиціями побуту та життя індіанських племен). Є також музеї історичних особистостей, проте це не науковці чи митці, а насамперед політичні діячі та підприємці.

На відміну від Північної Америки, музеї Південної Америки здебільшого історичні та історико-архітектурні. У державах Андського пасма розташована значна кількість музеїв історії та побуту індіанських племен, а в Бразилії, Аргентині, Венесуелі — музеї історії відкриття та колонізації Америки. Окремі музеї сучасного профілю розміщуються в Бразилії, переважно на основі експозицій діючих там транснаціональних корпорацій. Крім того, на континенті багато музеїв релігійного змісту (як католицького, так і місцевого нехристиянського спрямування), є заклади, що експонують витвори європейського мистецтва (Іспанії, Португалії тощо), вивезені до Америки під час колонізації. Існують також музеї окремих особистостей.

Музеї Австралії та Океанії мають доволі однорідний профіль. Майже всі вони присвячені історії європейського відкриття і дослідження земель, а також особистостям першовідкривачів і мореплавців. Невелика їх частина відведена музеям місцевого побуту та культури, природної спадщини та мінеральних багатств. Хоча кількість музеїв Океанії доволі значна (біля 2 тисяч), однак відомості про їхні фонди і профільні напрямки дуже розрізнені й неповні.

Небагато музеїв у Африці. На цьому континенті найчастіше зустрічаються країни, які мають лише один музей. Історично так склалося, що всі музеї Африки чітко розподілені в межах континенту за своїм профілем.

Межею розподілу став природний бар'єр — пустеля Сахара, північніше якої знаходилася відома римлянам та європейцям земля, а південніше — тропіки, території, не придатні для існування людини в уявленні стародавніх греків. На північ від Сахари розташовано музеї давньоєгипетської цивілізації, історії еллінського періоду розвитку, римської колонізації та більш пізнього мусульманського Магрибу. На південь від Сахари знаходяться переважно музеї фетишів, тотемних вірувань або колоніальні музеї колишніх метрополій (Франції, Великобританії, Португалії). Характерною особливістю Африки є наявність значної кількості музеїв, присвячених незалежності окремих країн та етапам боротьби за неї. Здебільшого це притаманно для південної та центральної частини континенту. В Африці дуже мало музеїв окремих особистостей та музеїв сучасного профілю, мало й релігійних споруд (крім мусульманських на півночі). Проте поширені музеї-виставки коштовностей та дорогоцінних мінералів.

2. ЄВРОПЕЙСЬКІ МУЗЕЇ

Музеї Європи займають найбільш визначне місце у світі. Як вже зазначалося, їх кількість становить понад 60 % усіх музеїв світу. Вони утримують більшість матеріальних цінностей Стародавнього Єгипту, Греції та Риму, великі зібрання світової класики європейського образотворчого мистецтва, науки, скульптури та архітектури. Проте кількість музеїв в окремих країнах Європи різна. Найбільше музейних закладів розміщено у Німеччині та Великобританії (понад 4 тисячі), трохи менше їх в Італії (3,5 тисячі), Росії (1478), Франції (1300) та Іспанії (1054). Малі країни Європи мають у середньому від 200 до 700 музеїв. Найбільша їх кількість серед держав цієї групи в Нідерландах (732), Австрії (712), Швейцарії (776), Угорщині (529), Польщі (590) та ін. Найменші країни Європи та «країни-карлики» утримують, відповідно, невелику кількість музеїв. Так, у Ліхтенштейні їх 5, в Монако та Андоррі — 6, в Сан-Марино — 7, в Люксембурзі та Гібралтарі — по одному музею.

Зауважимо, що велика кількість музейних закладів характерна не лише для високорозвинених європейських країн «сімки», а й для держав колишнього СРСР. Музейна справа на пострадянському просторі була однією з пріоритетних галузей культури, тому місце цих країн у світовій музейній спадщині досить вагоме. Саме тому Україна займає помітне місце з-поміж країн Європи за загальною кількістю музеїв (412). Цей показник знаходиться на рівні з такими державами, як Норвегія, Румунія, Португалія.

Однак за рівнем забезпеченості музеями у розрахунку на 100 тис. осіб Україна займає останні позиції в Європі поряд із Російською Федерацією, Бельгією, Боснією та Герцеговиною, Люксембургом. У цих державах на 100 тис. мешканців припадає менше одного музею. Отже, незважаючи на значну загальну кількість музейних закладів в Україні, розвиток музейної галузі все ще недостатній і не відповідає європейським стандартам.

До другої групи країн, які мають низький рівень забезпеченості музеями,

входять Польща, Чехія, Литва, Білорусь, Ірландія та Югославія. Більшість з них, за винятком Ірландії, належали до держав соціалістичного розвитку, що й наклало свій відбиток на розвиток музейної справи. Середні показники забезпеченості притаманні таким країнам, як Греція, Болгарія, Румунія, Іспанія, Франція, Швеція, а також Фінляндія, Португалія, Нідерланди, Словенія та ін. Музеї цих країн широко відомі в усьому світі: щороку їх відвідує значна кількість туристів як з інших держав Європи, так і з Нового Світу, Азії, Африки.

Максимальний рівень забезпеченості музеями (від 5 закладів на 100 тис. осіб) мають високорозвинені країни «сімки» (Великобританія, Німеччина, Італія), а ікож Швейцарія, Угорщина, Австрія і «країни карлики» завдяки незначній кількості мешканців (Ліхтенштейн, Монако, Сан-Марино). Саме вони разом із Францією та Нідерландами і складають основу європейської музейної діяльності та залишаються найбільш популярними у світі за кількістю іноземних відвідувачів.

Як свідчать дані ЮНЕСКО, в середньому за рік Ейфелеву вежу відвідує 6 млн осіб, Британський музей - 4 млн; музей Ермітаж — 4 млн; музей Орсе - 4 млн; Лувр — 3 млн; палац Версаль — 2 млн. Останнім часом на двох музейних об'єктах зафіксували рекордну кількість відвідувачів у світі: Центрі сучасного мистецтва ім. Ж. Помпиду (Париж) — 6,3 млн осіб та Британському музеї (Лондон) — 7 млн осіб [3].

3. МУЗЕЇ АЗІЙСЬКОГО РЕГІОНУ

Музеї Азійського регіону по праву є взірцем всесвітньої культурної спадщини. Вони містять унікальні в історичному відношенні пам'ятки багатой, ще й досі маловідомой східної думки, релігії та філософії, архітектури, друкарства, мистецтва. У їхніх фондах зберігаються не лише нескінченні матеріальні багатства Сходу, але насамперед незрівнянна за своєю красою, сповнена духовності традиційна культура азійських держав.

Тому найбільшими музейними державами Азії є осередки стародавніх цивілізацій, що виникли за сивої давнини і накопичили велику кількість пам'яток історії та мистецтва. Так, у Китаї нині функціонує понад тисячі музеїв, в Японії - 762, в Індії — 462, в Туреччині, Таїланді, Казахстані та Кореї — близько 180, в Ізраїлі, Індонезії, Азербайджані — близько сотні. Ті держави, що не мають власної багатой історії і не були центрами давніх цивілізацій, утримують доволі незначну кількість музеїв. До таких країн належать М'янма, Бутан, Пакистан, країни Індокитаю, а також деякі держави сходу Аравійського півострова. Також в Азії досить багато країн, що мають сьогодні лише один музей: Ємен, Тайвань, Мальдіви і Бутан.

Винятком із загального правила є країни Центральної Азії та Закавказзя. Музейна справа тут отримала значний розвиток за часів існування СРСР, коли вона мала пріоритетне значення для розвитку сфери культури й мистецтва. Тому зазначені вище країни мають вищі показники кількості музеїв порівняно з іншими азійськими державами другого типу.

Держави Центральної Азії і Закавказзя зберігають абсолютне лідерство за показником рівня забезпеченості населення музейними закладами. Так, за кількістю музеїв на 100 тис. осіб в Азії лідирують Казахстан, Туркменістан, Таджикистан, Киргизстан, Вірменія, Азербайджан, а також деякі, багаті на історію та релігійні події, держави Малої Азії: Ізраїль, Ліван, Бруней, Бахрейн. Середній рівень забезпеченості музеям характерний для держав, що мають певний рівень розвитку, однак залишались переважно осторонь азійських цивілізаційних процесів: Грузія, Йорданія, Монголія, Корея, Лаос, Таїланд, Малайзія, Оман, ОАЕ, Сирія тощо. З цієї групи дещо виділяються Японія і Туреччина. Вони мають значну кількість музейних закладів (762 та 184 відповідно), однак через значну кількість населення цих держав рівень забезпеченості залишається невисоким.

Низькі показники забезпеченості музеями на 100 тис. осіб притаманні найбільш заселеним країнам, де кількість мешканців наближається або перевищує мільярд (Китай, Індія), а також бідним та соціально відсталим країнам (Саудівська Аравія, Іран, Афганістан, Бангладеш, Філіппіни, Індонезія, Папуа-Нова Гвінея). Щоправда, деякі з цих держав мають досить високий рівень ВВП завдяки нафтовидобутку (Саудівська Аравія, Іран) або діяльності зарубіжних ТНК (Індонезія). Однак рівень розвитку соціального комплексу, системи закладів культури і мистецтва залишається в них доволі низьким. Щодо першого випадку, то показовим є приклад Китаю: посідаючи перше місце в Азії за загальною кількістю музеїв (1085), він залишається на останніх позиціях за рівнем забезпеченості ними мешканців країни. Мінімальні показники забезпеченості музеями притаманні найбіднішим державам Азії: Пакистан, Непал, Бангладеш, М'янма, В'єтнам. Шрі-Ланка.

Азійський континент має численні унікальні міста, які названо музеями під відкритим небом: Сану, Старе місто (Ємен), Дамаск (Сирія), Стамбул (Туреччина). Самарканд (Узбекистан), Ісфахан (Іран), Багдад (Ірак). Лахор (Пакистан), Гоа (Індія), Махабаліпурам (Індія). Катманду (Непал), храмовий комплекс Боробудур (Індонезія) тощо.

4. МУЗЕЇ АФРИКИ

Африканський континент і досі залишається найбільш бідним на музеї регіоном. Попри те, що він володіє унікальною природною спадщиною та багатий на історичні події та особистості, його багатства не зберігаються на державному рівні і залишаються майже невідомими для туристів. Проте саме в Африці (а також в Океанії) було знайдено чи не найперші зібрання предметів культури та побуту стародавніх народів, які, на думку археологів, мали музейне призначення.

Як вже зазначалося, в культурному відношенні країни Африки можна поділити на два регіони. У північній частині континенту, так званому Арабському Магрибі, переважають музейні та культурні заклади, засновані на подіях еллінської та давньоєгипетської історії, а також на епосі римського панування. Ці країни доволі багаті на музеї, найбільша їх кількість в Африці

знаходиться саме тут, в Арабській Республіці Єгипет (50). У Тунісі їх 35, Алжирі — 32, Лівії — 26, Марокко — 15. Усі вони приваблюють значну кількість європейських туристів завдяки відносній нетривалості подорожі, ціновій доступності та розвинутому сервісі (Єгипет).

На південь від Сахари, яка є природним кордоном між різними культурними регіонами Африки, знаходяться найбідніші країни світу. Кількість музеїв у багатьох з них обмежується кількома. Найвища вона у єдиній високорозвиненій країні континенту — Південній Африці (понад 30). Високі показники також мають Нігерія (12), Замбія (10), Камерун (12), Зімбабве (18), С'єрра Леоне (19) та ін. Проте більшість держав обмежується показником 5—7 музеїв. У цій частині континенту досить багато країн, що мають лише один музей: Екваторіальна Гвінея, Свaziленд, Сан-Томе і Прінсіпі, Гамбія, Гвінея-Бісау, Лесото, Намібія, Ботсвана, Руанда, Ефіопія, Сомалі, Кот-д'Івуар. Зустрічаються також території, на яких немає жодного музею (Західна Сахара, Коморські острови).

Якщо розглянути рівень забезпеченості музеями на 100 тис. осіб, то цей показник в Африці залежатиме переважно не від рівня розвитку культурної сфери, а передусім від кількості населення країни. Так, перші місця отримали найменші держави Африки, населення яких становить лише десятки тисяч осіб. Це Джибутті та Сейшели. Крім того, перші позиції за рівнем забезпеченості займають доволі невеликі за територією та кількістю жителів Кабо-Верде, Сан Томе і Прінсіпі, деякі розвинені держави Магрибу (Лівія, Туніс, Мавританія), а також Центральноафриканська республіка, Габон, Того, Екваторіальна Гвінея тощо. Середні показники забезпеченості музеями — у країнах, багатих на власну історію: Алжир, Ангола, Еритрея, Зімбабве, Замбія, Гвінея. Більшість з них, крім Гвінеї та Еритреї, володіють значними музейними фондами, що й зумовило високий статус цих держав у культурному житті Африки. Низькі показники забезпеченості музеями мають держави із значною чисельністю населення (ПАР, Намібія, Ботсвана, Танзанія, Мозамбік, Мадагаскар), а також найбідніші країни регіону (Чад, Нігер, Малі, Гана, Сенегал). І, нарешті, мінімальна забезпеченість музейними закладами притаманна найбіднішим країнам Сахари та сходу Африки: Ефіопії, Судану, Сомалі, Кенії, Заїру, Уганді, Нігерії, Західній Сахарі. Ці держави значно відстають у розвитку соціального комплексу через постійні військові конфлікти, голод та злидні.

5. МУЗЕЇ АМЕРИКИ

Особливістю північноамериканського континенту є передусім те, що переважна більшість його території та населення знаходяться у складі лише трьох держав: Сполучених Штатів, Канади та Мексики. Решта країн займають досить невелику територію на Панамському перешийку або взагалі є острівними. Тому не випадково, що дві з трьох найбільших країн утримують відповідно й найбільшу кількість музеїв. У Сполучених Штатах і Канаді разом знаходиться 94 % всіх музеїв Північної Америки. їх чисельність у США

перевищує 4600, а в Канаді — 1342. Проте Мексика, на відміну від своїх сусідів, має незначну кількість музейних закладів (14), оскільки вона належить до країн, які розвиваються, і не має достатніх ресурсів для відповідного розвитку соціального комплексу. Третьою країною Північної Америки за кількістю музеїв є Куба (216). Це цілком зрозуміло з огляду на соціалістичний шлях розвитку країни, за якого забезпечується широка державна підтримка розвитку різних закладів культури та мистецтва. Значна кількість музеїв сформувалася в таких державах: Коста-Ріка (38), Сальвадор (20), Панама (11), Гватемала (18). Проте більшість держав Вест-Індії мають дуже незначну кількість музеїв, що не перевищує 6—7 (Ямайка, Гаїті, Нікарагуа, Гондурас, Барбадос, Багами, Антигуа і Барбуда, Сент-Люсія тощо). Є у Північній Америці держави, що мають лише один музей: Пуерто-Ріко, Мартініка, Беліз, Гренада, Сент-Вінсент і Гренадіни, Сент-Кітс і Невіс. А є й такі, що не мають жодного: Аруба, Бермуди, Кайманові острови, Домініка тощо [3].

Отже, музеї Північної Америки розташовані переважно на материкових територіях, історично заселених індіанцями майя та іншими племенами великих прерій та рівнин. Це й зумовило їх профіль у Канаді та Мексиці. Музеї Сполучених Штатів більш різноманітні за своїм змістом: вони охоплюють різноманітні пласти цивілізації від прадавніх часів до індіанської культури та наших днів, сучасного постіндустріального суспільства.

Відповідно до розподілу музеїв за їх кількістю в окремих країнах Північної Америки, змінюється й рівень забезпеченості на 100 тис. осіб. Так, найвищий він у Сполучених Штатах, Канаді, на Кубі, а також у невеликих за кількістю населення державах: Коста-Ріка, Беліз, Панама, Антигуа і Барбуда, Багами, Барбадос. Середній рівень забезпеченості музеями на 100 тис. осіб притаманний малорозвиненим державам Панамського перешийка (Гондурас, Нікарагуа, Гватемала), а також Ямайці та Гаїті. Ці країни не в змозі утримувати значну кількість закладів культури внаслідок економічної відсталості. Найнижчий рівень забезпеченості музеями склався на Антильських островах Карибського моря. Маленькі держави на кшталт Сент-Кітс і Невіс, Барбадос, Домініки, Аруби майже не приділяють уваги розвитку музейної справи. Однак мінімальні показники забезпеченості музеями зафіксовано також у Мексиці. Дійсно, 14 музеїв на понад 80-мільйонне населення країни — це дуже незначний показник. Ситуація в країні, на території якої існували могутні стародавні цивілізації, красою й величчю яких захоплюються сьогодні археологи і туристи, неприпустима Мексика має створити ефективну програму розвитку музейної справи і покращити роботу музейних закладів.

Країни Південної Америки належать до малозабезпеченого музейними ресурсами регіону. На його території знаходиться лише 1340 музеїв. Цей показник набагато менший, ніж в інших регіонах світу, крім Африки. Отже, Південна Америка посідає передостаннє місце за кількістю музеїв. Як і на північноамериканському континенті, найбільшу кількість музеїв тут мають держави із значною територією та кількістю населення. У Бразилії, наприклад,

функціонує 778 музеїв, в Аргентині — 230, у Венесуелі — 165. Ці країни вважають лідерами континенту, тому розвиток соціальною комплексу і музейна справа знаходяться тут на високому рівні. Решта країн має менше сотні музейних закладів. Серед них вирізняються: Колумбія (74), Чилі (26), Еквадор (15), Перу (12), Уругвай (11). На території цих країн були знайдені селища стародавнього племені інків, копальні срібла та старовинні печери з малюнками доісторичної людини, що мають винятковий музейний інтерес. У решті країн знаходиться лише 1—2 музеї. Це Суринам, Гайяна, Французька Гвіана, Тринідад і Тобаго, Фолклендські (Мальвінські) острови. Низький рівень соціально-економічного розвитку зумовлює незначну увагу цих держав до розвитку сфери культури та, зокрема, музейної справи.

У Південній Америці переважають музеї історичного, етнографічного та природничого профілю. Перші і них присвячені переважно історії відкриття і колонізації Америки, другі — індіанським племенам, особливо Андського пасма, треті — багатій природній спадщині Америки, її мінеральним, лісовим, водним ресурсам.

Якщо розглянути рівень забезпеченості музеями країн Південної Америки у розрахунку на 100 жителів, то найвищі показники будуть мати, звичайно, найнечисленніші за кількістю мешканців країни: Суринам та Французька Гвіана. Однак музеї цих країн не мають міжнародного значення і розраховані переважно на місцевих відвідувачів. На другому місці знаходяться Бразилія, Аргентина, Парагвай та Венесуела. Ці держави утримують лідерство завдяки широкій популярності своїх музейних закладів, а також через їх унікальність і цінність фондів та експонатів. На середньому рівні знаходяться Колумбія, Уругвай та Гайяна. Незважаючи на те, що перші дві країни мають порівняно значну кількість музейних закладів, у розрахунку на 100 тис. населення рівень їх забезпеченості таки недостатній. Мінімальний рівень забезпеченості музеями мають найбільш відсталі країни: Чилі, Еквадор, Болівія, Перу, Тринідад і Тобаго. Рівень розвитку цих держав поки що не дозволяє їм утримувати значні музейні експозиції.

6. МУЗЕЙНІ ЗАКЛАДИ АВСТРАЛІЇ ТА ОКЕАНІЇ

Країни Океанії належать до дуже специфічного регіону світу. У ньому сформувалися лише два лідери — Австралія та Нова Зеландія. Решта країн дуже незначні за своєю територією та кількістю населення, тому лідерство двох цих держав дуже контрастує на тлі інших країн Океанії. І справді, в одній лише Австралії знаходиться 1893 музейні заклади. Це більше ніж у всіх країнах Південної Америки разом узятих. Саме завдяки Австралії та частково Новій Зеландії Океанія опинилась на четвертому місці серед інших регіонів світу за показником кількості музеїв. Проте в інших країнах Океанії музейних закладів дуже мало. Лише Нова Зеландія відрізняється невеликим збільшенням їх кількості (98), а також серед острівних країн регіону Нова Каледонія утримує на своїй території 4 музеї. Решта країн мають лише по одному музею (Фіджі, Соломонові острови, Західне Самоа, Вануату,

Мікронезія, Нуйя) або не мають їх взагалі (Палау, Тувалу, Тонга, Науру, Північні Маріанські острови, Маршаллові острови, Кірібаті, Гуам, Французька Полінезія, Острови Кука). Слід зазначити, що в далекому минулому Океанія мала зовсім протилежні тенденції розвитку музеїв. Так, за результатами останніх археологічних розкопок, саме в Океанії знайдено чи не перші в світі зібрання предметів релігійного культу, зброї, посуду, які, на думку вчених, мали музейне значення.

У регіоні сформувалися переважно три типи музейних закладів. По-перше, це колоніальні музеї, які включають експозиції з історії відкриття та освоєння Австралії та Океанії, а також містять зібрання зразків європейського мистецтва, що були принесені разом з колоністами. По-друге, це музеї культури та побуту місцевих тубільців, що сформувалися здебільшого на основі приватних колекцій. І, по-третє, це природничі музеї, які розповідають про ендемічні рослини і тварин Австралії та Океанії.

Якщо розглянути рівень забезпечення країн Океанії музеями у розрахунку на 100 тис. осіб, то відразу помітне різке переважання Австралії, Нової Зеландії та Нової Каледонії. Проте Австралія далеко випередила своїх сусідів. У ній на 100 тис. мешканців припадає 10,7 музеїв, тоді як у Новій Зеландії та Новій Каледонії — лише 2,8 та 2,4 музеї відповідно. Другу позицію займають острівні країни, які утримують більше одного музею (Мікронезія, Вануату, Західне Самоа, Соломонові острови та Фіджі). І, нарешті, до найменш забезпечених музеями країн регіону належать держави, які мають один музей або взагалі жодного. Музеї Океанії й досі залишаються маловідомим. Рівень їх відвідуваності іноземними туристами дуже низький. По суті, міжнародне значення мають лише кілька музеїв Австралії та Нової Зеландії, однак навіть про них відомості неповні та уривчасті.

7. МІСЦЕ УКРАЇНИ У СВІТОВІЙ МУЗЕЙНІЙ СПРАВІ

Україна посідає помітне місце у світі за кількістю музейних закладів. За цим показником вона знаходиться на рівні таких держав, як Норвегія, Румунія, Португалія. Частково така велика мережа музеїв перейшла у спадок від радянських часів, за яких музейна справа була однією з пріоритетних галузей культури на шляху до розбудови соціалістичного суспільства. Але, перш за все, музейні заклади нашої держави сформувались на основі багатої історичної, культурної та природної спадщини, яка має європейське, а подекуди і світове, значення. За офіційними даними ЮНЕСКО, в Україні виділено 3 музейні та історико-культурні об'єкти, які віднесено до рівня світового значення [3]: Національний архітектурно-історичний заповідник «Софія Київська» з собором XI ст., Національний історико-культурний заповідник XI—XIX ст. Києво-Печерська лавра з Ближніми та Дальніми печерами XI ст., а також історичний ансамбль міста Львова, який планується перетворити на своєрідний музей під відкритим небом.

Музейне будівництво в Україні продовжує розвиватись у контексті глобальних культурних процесів, незважаючи на всі труднощі пострадянської

доби. Виникають і активно функціонують численні музеї, присвячені окремим історичним подіям з життя України та Східної Європи, забутим персоналіям, новим археологічним знахідкам. Здійснюється істотне впорядкування музейних колекцій, звільнення музейної діяльності від політичних ідеологій та стереотипів, орієнтація на європейську історію та культурні цінності. Основні зусилля музейних закладів почали спрямовуватись на відновлення історичної пам'яті українців, їх національної ментальності, духовності і культури. Так, на місці колишніх музеїв атеїзму або музеїв, де зберігали історичні церковні цінності, було відкрито музеї ікони, дзвонів, стародруків тощо, робота яких вже не ґрунтувалась на атеїстичному світогляді. Численні краєзнавчі музеї, які особливо поширені в Центральній та Західній Україні почали провадити серйозну роботу з колекціонування та зберігання предметів національної самобутності краю. Вони досліджують особливості історичного одягу місцевості, знарядь праці, національних пісень та музичних інструментів; займаються відродженням ковальського, гончарного, декоративно-прикладного мистецтва та народних художніх промислів.

Проте ще не всі сторінки української історії висвітлено детально. Приміром, досі немає змістовного музею, присвяченого діяльності ОУН-УПА (його лише збираються відкрити у м. Луцьку на Волині), немає музею, присвяченого подіям 1917—1919 рр. та проголошенню незалежності України, музею голодомору 1932—1933 рр. Багато ще видатних постатей, культурних та мистецьких діячів нашого краю, широко відомих за кордоном, залишились поза увагою. Не мають спеціалізованих музеїв академік Володимир Вернадський; авіаконструктор, винахідник гелікоптерів Ігор Сікорський; видатний хімік Теодор Добржанський; танцівник Серж Лифар та співак і композитор Олександр Вергинський; географ та етнограф Степан Рудницький; економісти Антін Синявський та Туган-Барановський; відомі усьому християнському світу діячі православної церкви та багато інших.

Отже, Україна має значні резерви розвитку мережі музейних закладів, особливо на територіях, багатих історичними та культурними подіями. Активізація музейної діяльності на цих землях є найбільш актуальним завданням культурного та духовного відродження України цього часу.

Питання для самоконтролю:

1. Яка загальна кількість музеїв світу?
2. Яка кількість музеїв припадає на окремі регіони?
3. Які сприятливі умови розвитку музеїв певних профілів у Європі?
4. Які сприятливі умови розвитку музеїв певних профілів у Азії?
5. Які сприятливі умови розвитку музеїв певних профілів у Північній Америці?
6. Які сприятливі умови розвитку музеїв певних профілів у Південній Америці?

7. Які сприятливі умови розвитку музеїв певних профілів у Африці?
8. Які сприятливі умови розвитку музеїв певних профілів у Австралії та Океанії?
9. Які особливості розвитку музейної мережі України?

Рекомендовані джерела до теми:

1. Бабарицька В., Короткова А., Малиновська О. Екскурсознавство і музеєзнавство: Навчальний посібник. 2-ге вид. К.: Альтерпрес, 2012. 464с.
2. Белікова М. В., Зайцева В. М. Основи музеєзнавства : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Запорізький національний технічний університет. Запоріжжя: ТОВ “ЛПІС” ЛТД, 2015. 180 с.
3. Музеї України журнал. URL: <http://www.museum-ukraine.org.ua/> (дата звернення 16.08.2021).
4. Музейний портал. URL: <https://museum-portal.com/> (дата звернення 08.08.2021).
5. Музейний простір України. URL: <http://prostir.museum/> (дата звернення 06.08.2021).

Тема 3. ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ СКАНСЕН НА УКРАЇНІ

Нині Україні вкрай потрібні музеї нового типу — історико-анімаційні **скансени**, які репрезентували б світові понад п'ятитисячолітню історико-культурну спадщину нашої країни.

Скансен — музей просто неба; розповсюджена форма етнографічних музеїв, що створюються на ґрунті музеєфікації репрезентативних фрагментів етноландшафтного середовища й об'єктів нематеріальної етнокультурної спадщини. **Музеєфікація** — напрям музейної діяльності, що полягає в перетворенні історико-культурних чи природних об'єктів в об'єкти музейного показу з метою максимального збереження і виявлення їх історико-культурної, наукової, художньої цінності. Поняття введено у науковий обіг Ф. І. Шмітом.

Козацькі скансени в Україні вже є (напр., Національний заповідник "Хортиця"), і розвиток їх триватиме й надалі. (Скажімо, лише в одній Донецькій області зусиллями Донського козацтва розроблені проекти двох подібних скансенів — Музею козацького побуту просто неба на Савур-могілі та меморіального комплексу "Козацька пристань" в с. Райгородку). Що ж до попередніх історичних епох формування українського етносу, то проблема їх адекватної музейно-туристичної репрезентації є набагато гострішою.

Нині українська громадськість впритул наблизилася до усвідомлення необхідності початку реалізації проекту історичної реконструкції трипільського протоміста на Київщині біля Ржищева (чи деінде). Над цим проектом плідно працюють як археологи Інституту археології НАН України, так й активісти організації "Коло-Ра". Зазначимо, що, за умови втілення цього проекту у життя й активного інформаційно-рекламного просування нового тур продукту, Трипільське протомісто-скансен відразу стане наймасовішим об'єктом екскурсійно-туристичного інтересу України, особливо для школярів та студентської молоді.

Існує потреба в організації Скіфського скансену, що репрезентуватиме яскраву сторінку історії нашої країни. Оптимальним чином для цієї потреби може підійти частини території Більського городища на річці Ворсклі — найбільшого міста Європи першої половини I тис. до н. е., довжина валів якого сягає 35 км, висота перевищує 10—12 м. (Археологи відстоюють версію про ототожнення цього городища зі славнозвісним дерев'яним містом Гелоном, описаним Геродотом у V ст. до н. е.). Діяльність подібного скансену треба розвивати в руслі пропагування активного кінного туризму й анімаційних фестивалів за участю членів українських клубів історичного фехтування.

І, зрештою, якщо Україна є "дитям" найбільшої середньовічної держави Європи — Київської Русі, то існує потреба належним чином знайомити й репрезентувати нашу квітучу давньоруську спадщину як

іноземним, так й українським туристам.

Сьогодні доцільно організувати щонайменше два давньоруські скансени: Тустань і "Замок князя Володимира Великого".

Уся необхідна проектна документація щодо відродження унікальної наскельної давньоруської фортеці Тустань у Карпатах біля с. Урича на Львівщині вже розроблена дослідником пам'ятки — археологом Михайлом Рожком. Цей скансен має вигідне транспортне розташування, завдяки чому притягуватиме до себе масові туристичні потоки рекреантів, які відпочиватимуть в Карпатах і курортних закладах Трускавця, Моршина й Східниці, а також значну частку українських та іноземних туристів, які приїжджатимуть на кілька днів у Львів.

І, певна річ, повноцінний давньоруський скансен з усіма елементами туристичної анімації варто організувати на околиці Києва, зорієнтувавши його тур продукт на самих киян (уїк-ендові виїзди з дітьми) та численних гостей столиці України. Оптимально для цієї мети підійде грандіозне давньоруське городище літописного Білгорода — резиденції князя Володимира Великого — у с. Білогородці (22 км від Києва). Тут над річкою Ірпінь збереглися потужні укріплення — рів і вал заввишки 10—12 м, вздовж гребеня якого тягнулася фортечна стіна-забороло заввишки 4—5 м з дерев'яних зрубів, заповнених цеглою-сирцем. Велич збережених укріплень ілюструє така цифра: від урізу річки Ірпінь до вершини валів князівського замку-дитинця — 60 м скосу крутістю близько 60°.

У X—XI ст. Білгород був одним з найбільших міст Київської Русі і за своїм розміром (120 га) перевершував такі давньоруські міста, як Чернігів, Переяслав, Галич, і не поступався перед багатьма середньовічними західноєвропейськими столицями. Він був головною багатирською заставою князя Володимира Красне Сонечко, де побудовано стояв гарнізон новгородців на чолі з билинним Альошою Поповичем. Тож саме тут, після організації анімаційно-історичного скансену, мають "ожити" й розважати туристів знайомі усім нам з дитинства персонажі давньоукраїнських билин "Київського циклу", ґрунтовно опрацьованих сучасним українським дослідником і письменником Валерієм Шевчуком.

Креслення історичних реконструкцій літописного Білгорода підготовлені завдяки багаторічній праці Білгородської археологічної експедиції Київського національного університету імені Т. Шевченка під керівництвом Г. Г. Мезенцевої.

У відновлених фортифікаціях замку-дитинця варто розмістити цілий комплекс споруд історичного й туристичного призначення. Зокрема, в одному крилі княжого палацу доцільно подати музейну експозицію, а в другому — обладнати ресторан з давньоруською кухнею, у вежах розташувати панорамні туристичні майданчики, відкрити туристичний тризірковий готель у стилі боярських хоромів, збудувати діючі ремісничі майстерні кожум'яків, гончарів, ковалів та

зброярів, чинбарів тощо, залучивши туристів у майстер-класи з опанування того чи іншого ремесла, обладнати полігон для богатирських ристалищ за участю активістів Київського клубу історичного фехтування, створивши для будь-якого відвідувача скансену можливість одягнути на себе давньоруські обладунки та випробувати себе у володінні мечем, булавою, сулицею й луком.

Альтернативною до описаного вище може бути проект "Богатирська застава" з відродження на високому правому березі Дніпра неприступного літописного міста-фортеці X—XIII ст. Витачева (поблизу нинішнього села Витачева на Київщині). Ця могутня фортеця багато разів згадується на сторінках давньоруських літописів у зв'язку з бойовими діями руських князів. Так, у 1085 р. Володимир Мономах побив половців біля стін Витачевої фортеці. А 30 серпня 1110-го руські князі зібралися у Витачеві на з'їзд, скликаний Святополком Святославовичем і Володимиром Всеволодовичем Мономахом, на якому володарям удільних земель Київської Русі вдалося помиритися перед спільною половецькою загрозою.

Для відродження дерев'яно-земляної фортеці-скансену тут теж існують усі необхідні передумови — збереглися вали зі зрубами, фундамент надбрамної вежі, обмірні креслення наукових реконструкцій укріплень і внутрішньої житлової забудови, здійснені після комплексного вивчення пам'ятки експедицією під керівництвом академіка Б. Рибаківа.

Комерційна окупність названих інвестиційних проектів організації в Україні історично-туристичних скансенів, з огляду на невинне поживлення туристичного руху в державі, не перевищує 10 років (для Білгорода — 5—6 років). Тож справа лише за урядовою підтримкою цих проектів у рамках Державної програми збереження і використання замків.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке скансени та музеєфікація?
2. Які скансени в Україні діють сьогодні?
3. Які проекти скансен доцільно організувати і чому?
4. Чому сьогодні потрібно створити скансен "Давньоруське городище літописного Білгорода"?
5. Які умови створення проекту скансени "Богатирська застава"?

Рекомендовані джерела до теми:

1. Бабарицька В., Короткова А., Малиновська О. Екскурсознавство і музеєзнавство: Навчальний посібник. 2-ге вид. К.: Альтерпрес, 2012. 464с.
2. Музейний портал. URL: <https://museum-portal.com/> (дата звернення 26.07.2021).
3. Музейний простір України. URL: <http://prostir.museum/> (дата звернення 26.07.2021).

Тема 4. КЛАСИФІКАЦІЯ МУЗЕЇВ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

1. КЛАСИФІКАЦІЯ МУЗЕЇВ

Класифікація музеїв — це поділ музеїв на групи за однією визначальною чи декількома ознаками. Необхідність класифікації зумовлена розмаїтістю форм музейних установ.

Узагальнення критеріїв класифікації музеїв нашої країни відбулося у 1920-ті роки, коли формувалася державна музейна мережа. Ця класифікація враховувала профілі, а також статус і відомчу підпорядкованість установ.

Сучасна наукова типологія класифікації українських музеїв остаточно склалася наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст., вона приведена у відповідність до чинних міжнародних типологій музеїв світу.

Тип музею визначається його суспільним призначенням, метою діяльності тощо. Сьогодні співіснують і використовуються на практиці різноманітні критерії типології музеїв. Серед них, зокрема: за профілем, за родом діяльності, формою власності, масштабом діяльності, статусом (рангом, категорією).

Відповідно до цієї класифікації, всі українські музеї розрізняються за типами і профілями.

Існують три типи музеїв (за категоріями відвідувачів):

1) науково-освітні масові, або публічні. Ці музеї призначені для широкого кола громадян та гостей України, їх у нашій країні більшість. Це, наприклад, Дніпропетровський історичний музей, Державний історичний музей України в Києві, Львівська галерея мистецтв тощо;

2) науково-дослідні, або академічні — призначені для спеціалістів. Створюються вони при академіях, науково-дослідних інститутах, мають вузькоспеціалізований характер. Це своєрідні наукові лабораторії (наприклад, Центральний науково-природознавчий музей НАН України, Львівський природознавчий музей НАН України);

3) навчальні — призначені для учнів і студентів. Створюються при школах, середніх спеціальних і вищих навчальних закладах з освітньою метою (наприклад, Мінералогічний і Геологічний музеї Львівського університету імені І. Франка, Музей археології при Інституті українознавства імені І. Крип'якевича НАН України).

Генетична класифікація музеїв враховує профіль музею. Профіль музеїв визначається основним змістом його фондів і зв'язком з тією чи іншою галуззю науки, мистецтва або виробництва. Профіль музею визначає склад колекцій, тематику експозицій, зміст наукових досліджень і впливає на всі напрями музейної діяльності. Усі музеї поділяються на профільні групи, всередині яких можна виокремлювати вужчу спеціалізацію — аж до музеїв одного об'єкта. Профільні групи та профілі музеїв, згідно з їх генетичною класифікацією.

У Законі України "Про музеї та музейну справу" від 29 червня 1995 р. № 249/95-ВР, ст. 5 подається така класифікація музеїв за видами:

"За своїм профілем музеї поділяються на такі види: історичні, археологічні, краєзнавчі, природничі, літературні, мистецькі, етнографічні, технічні, галузеві тощо.

На основі ансамблю, комплексів пам'яток та окремих пам'яток природи, історії, культур та територій, що становлять особливу історичну, наукову і культурну цінність, можуть створюватись історико-культурні заповідники, музеї-заповідники, музеї просто неба, меморіальні музеї-садиби.

Музеї можуть бути: загальнодержавні — засновниками яких є центральні органи виконавчої державної влади; республіканські (Автономної Республіки Крим) — засновниками яких є органи державної виконавчої влади АР Крим; місцеві — засновниками яких є відповідні місцеві органи державної виконавчої влади або органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, громадяни.

2. ПРОФІЛІ МУЗЕЇВ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Профілі та профільні типи музеїв	Назви та місцезнаходження музеїв
1. історичні	<ul style="list-style-type: none">• Тернопільський історико-меморіальний музей політичних в'язнів (м. Тернопіль, вул. Коперника, 1);• Музей Зборівська битва (м. Зборів, вул. Козацька, 13);• Музей історії християнства у Почаєві (вул. Шевченка 14-а).
1.1. меморіальні	<ul style="list-style-type: none">• Музей-садиба Л Курбаса (Старий Скалат Під волочиського р-ну);• Музей Богдана Лепкого (м. Бережани);• Музей Уласа Самчука (с. Телявка Шумського р-ну);• Музей Соломії Крушельницької (с. Біла Тернопільського р-у);• Музей Володимира Гнатюка (с. Велесневе Монастирського р-ну);• Музей Леопольда Левицького (с. Бурдяківка Борівського р-ну);• Музей І. Хворостецького (м. Почаїв);

	<ul style="list-style-type: none">• Музей О. Неприцького-Грановського (с. Великі Бережці);• Меморіальний комплекс “Молотківська трагедія” (с. Молотків Лановецького р-ну)
2. художні	<ul style="list-style-type: none">• Тернопільський художній (вул. С. Крушельницької, 1);
3. краєзнавчі	<ul style="list-style-type: none">• Тернопільський краєзнавчий (пл. Мистецтв, 3);• Борщівський;• Бережанський;• Бучацький;• Кременецький (вул. Т. Шевченка, 90);• Густинський (вул. Тернопільська, 5);• Заліщицький (вул. С. Бандери, 66);• Збаразький (вул. Б. Хмельницького 28);• Тербовлянський (вул. Т. Шевченка, 26);• Чортківський (вул. Зелена, 3);• Шумський;• Денисівський;
4. літературні	<ul style="list-style-type: none">• Копичинецький музей театрального мистецтва

Історичні музеї – це музеї, які збирають, зберігають, вивчають і популяризують пам'ятки матеріальної та духовної культури українського народу. Зберігаючи величезні цінності, музеї історичного профілю ведуть широку науково-дослідну та освітньо-виховну роботу.

Краєзнавчі музеї — це музеї комплексного профілю, що збирають, зберігають, вивчають і експонують матеріали, які розповідають про природу, економіку, історію і культуру певного краю (області, району, міста, села). У них зібрані геологічні, ботанічні, зоологічні, палеонтологічні, археологічні, етнографічні та інші колекції, знаряддя праці, вироби місцевих промислів різних історичних періодів, твори мистецтва, літератури, народної творчості тощо.

Меморіальні музеї — це профільні типи історичних музеїв, присвячені пам'яті видатних політичних, державних і військових діячів, учених, письменників, композиторів, художників тощо, вони створюються на базі пам'ятних комплексів, які охороняються державою: садиб, будинків, квартир, пов'язаних з життям і діяльністю видатних осіб; окремий вид музеїв історичного профілю.

Художні музеї зберігають, вивчають і пропагують визначні твори живопису, графіки, скульптури, ужиткового мистецтва, а також народної

творчості усіх культурно-мистецьких епох (у т. ч. й сучасної), ведуть велику дослідницьку і науково-освітню роботу. Експозиції цих музеїв побудовані таким чином, щоб висвітлювати еволюцію розвитку того чи іншого виду мистецтва в історичній та осередковій (за мистецькими школами) послідовності.

Літературні музеї об'єднують суто літературні, театральні, музичні та кіно-музеї, музеї, експозиції яких документують історію і сучасні процеси у літературі, театральному, музичному й кіномистецтві

Питання для самоконтролю:

1. Що таке класифікація музеїв?
2. Які основні типи музеїв інвентаризації, суть та мета даного процесу?
3. Музеї яких профілів є у Тернопільській області?
4. Які особливості музеїв історичного профілю?
5. Яку функцію відіграють музеї художнього профілю?
6. Яка специфіка краєзнавчих музеїв?
7. Що являють собою меморіальні музеї, які меморіальні музеї є на Тернопільщині?

Рекомендовані джерела до теми:

1. Белікова М. В., Зайцева В. М. Основи музеєзнавства : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Запорізький національний технічний університет. Запоріжжя: ТОВ “ЛПС” ЛТД, 2015. С. 58-73.
2. Гайдукевич Я.М. Музеї Тернопільщини. Львів: «Каменярь», 1990.
3. Петранівський В.Л., Рутинський М.Й. Туристичне краєзнавство: Навч. посіб. К.: Знання, 2006. – С. 451-469, 492-494.
4. Рутинський М.Й., Стецюк О.В. Музеєзнавство: Навч. посіб. К.: Знання, 2008, С. 27-86, 212-114.

Тема 5. КОНСЕРВАЦІЯ ТА РЕСТАВРАЦІЯ МУЗЕЙНИХ КОЛЕКЦІЙ

1. ПОНЯТТЯ КОНСЕРВАЦІЇ ТА РЕСТАВРАЦІЇ

Консервація – сукупність науково обґрунтованих заходів захисту об'єктів культурної спадщини від подальших руйнувань, що забезпечують збереження їхньої автентичності з мінімальним втручанням в їхній існуючий вигляд.

Реставрація (від латин. restauratio – відновлення) – це сукупність науково обґрунтованих заходів щодо укріплення (консервації) фізичного стану, розкриття найхарактерніших ознак, виявлення його художньої, наукової чи історико-культурної цінності, відновлення втрачених або пошкоджених об'єктів культурної спадщини, збереження їхньої автентичності.

Важливими складовими фондової роботи є консервація і реставрація музейних колекцій. Консервація спрямована на збереження пам'яток в існуючому стані, реставрація передбачає відновлення первісного вигляду. Роботи з консервації і реставрації провадилися в окремих великих музеях світу уже давно – в XIX – на початку XX ст., проте здебільшого здійснювали їх не фахівці, через що наслідки часто були протилежні — пам'ятки руйнувалися й гинули. Сучасні досягнення науково-технічної революції створили можливість організувати цю роботу на науковій основі. Сьогодні до неї залучено різних фахівців – фізиків, хіміків, біологів, інженерів та інших. В країні створено багато спеціальних майстерень (союзного і республіканського підпорядкування) для реставрації пам'яток архітектури, монументального мистецтва, картин тощо. Серед них Державні центральні художньо-реставраційні майстерні ім. І. Є. Грабаря, Всесоюзна центральна дослідна лабораторія з консервації і реставрації музейних художніх цінностей (Москва), Державні республіканські науково-дослідні реставраційні майстерні УРСР (Київ) та інші.

Та поточна робота з консервації і реставрації різних колекцій може і повинна провадитись в музеях, отже, працівникам музеїв потрібно знати основи її. За хімічним складом колекції поділяють на три основні групи: органічного, неорганічного і мішаного походження. Основними руйнівними силами для них є вода, повітря, світло.

2. МЕТОДИ КОНСЕРВАЦІЇ ТА РЕСТАВРАЦІЇ

Розмаїтість музейних колекцій потребує різних методів консервації та реставрації. Спинимось на методах консервації і реставрації найпоширеніших груп музейних колекцій: виробів з металу, кераміки, каменю, скла, дерева, кістки; документів і фотографій; монументального і станкового живопису: тканин, шкір та хутра.

Група металевих виробів у музейних фондах досить численна (особливо в музеях історичного та краєзнавчого профілів) і представлена різноманітними виробами: зброя, предмети побуту, прикраси тощо. На них шкідливо впливають волога, гази (сірководень,

аміак, сірчистий та ін.), пил, викликаючи корозію (патину, іржу), а іноді й зовсім руйнуючи. Найкращі умови для них: температура від + 18 до -18 до -20°C, відносна вологість повітря – 50%. Найпоширенішими способами консервації та реставрації металевих виробів є механічне і хімічне очищення їх з наступним закріпленням.

Золоті й платинові вироби (представлені в музеях ювелірними або нумізматичними пам'ятками) малочутливі щодо впливу зовнішнього середовища, але вони м'які і тому часто бувають в сполуках з іншими металами (міддю, сріблом, залізом), які окислюється. Щоб очистити такі вироби, їх миють у теплій воді з нейтральним (господарським) милом або протирають в бензині чи ефірі з наступним промиванням дистильованою водою і просушуванням у сушильній шафі. Крейду і мазі застосовувати не можна.

Срібні вироби зустрічаються в музейних колекціях частіше, ніж золоті. Вони чутливіші до зовнішніх впливів, особливо до кислот: азотна їх розчиняє, з сірчаною і соляною вони утворюють сполуки. Негативно діють на срібло аміак (забруднювач повітря) і хлор (забруднювач ґрунтових вод), які перетворюють його у м'яке, сіре, крихке, рогове срібло. Очищують срібні вироби так само, як і золоті, – проминаючи в теплій воді з милом або мурашиною кислотою, яка має властивість руйнувати окисли і відновлювати срібло. Матові поверхні обробляють сукниною. Пил знімають м'якою ганчіркою, пензликом або хутром.

Мідні й бронзові вироби набагато поширеніші за золоті та срібні, до того ж мідь – історично перший використаний людиною метал. В музейних колекціях вироби з міді і бронзи – це зброя, інструменти, церковні предмети, твори декоративного мистецтва, скульптури, прикраси тощо. Вони дуже чутливі до хімічних впливів, у вологому середовищі окислюються з утворенням зеленого нальоту на поверхні. Під дією хлору на них з'являється дика патина, яка перекидається й на сусідні предмети. Окислюючи діють і жирні кислоти. Для збереження мідних і бронзових виробів повітря підтримують сухим і чистим, беруть їх лише очищеними від жиру руками, чистять 10-процентним розчином сірчаної кислоти з наступним кип'ятінням у дистильованій воді, просушуванням у сушильній шафі та парафінуванням.

Предмети з *олова* в музейних колекціях нечисленні. В давнину олово цінувалося нарівні з золотом і сріблом завдяки своїй властивості не розчинятися у воді й рослинних кислотах, а також тому, що за зовнішнім виглядом нагадувало срібло. Проте в чистому виді олово майже не трапляється, а його домішки підпадають різним впливам. Руйнує олов'яні вироби низька температура. При температурі нижчій від +18°C починається так звана «олов'яна чума» – утворюються сірі плями на поверхні, а потім метал повністю перетворюється на порошок. З появою таких плям предмети слід негайно ізолювати і рятувати кип'ятінням їх у чистій воді протягом години в посудині з дерев'яними прокладками.

Свинцеві вироби відомі з глибокої давнини, але значного поширення не набули, оскільки свинець м'який важкий метал, не стійкий проти зовнішніх впливів. У музеях зустрічаються свинцеві монети, печатки, декоративні предмети або будівельні деталі. На свинець шкідливо впливає багато кислот: азотна його розчиняє, оцтова, сірчана і соляна руйнують зовнішню поверхню. Під дією повітря і кисню на свинцевих виробах з'являється біла плівка (вона є на всіх давніх предметах). Тож свинцеві вироби не можна зберігати у шафах з дубових і хвойних порід дерев, їх рекомендується тримати в скляних посудинах з щільними кришками. Реставрувати свинцеві вироби можуть лише фахівці.

Залізні предмети численні в музейних колекціях, оскільки залізо – один з найпоширеніших здавна металів. З нього, зокрема, виготовляли багато різних виробів, знарядь праці. Залізо руйнується під дією води (від сполучення його з киснем утворюється іржа, яка швидко проникає в глиб предмета), хлору (утворюється хлористе залізо та продукти його розпаду), а також кислоти і солей, що містяться в землі і ґрунтових водах. Для очищення і консервації залізних виробів їх миють у гарячій воді, додаючи 10-процентний розчин аміаку, або певний час тримають у спирті чи денатураті. Очищені вироби покривають парафіном або вазеліном. Нині для реставрації залізних виробів використовують також електрохімічний (засипання залізного виробу гранульованим цинком і заливання 15-процентним розчином їдкого натру з наступним промиванням у дистильованій воді, просушуванням у сушильній шафі і парафінуванням у гарячому стані) і хімічний (сірчаною або соляною кислотами з додаванням 1-процентного інгібітору з наступним промиванням, просушуванням і покриттям 5-процентним розчином полівінілбутералю) способи. Крім того, застосовують механічне очищення – дрібними напилками, наждаком, щітками. Для закріплення залізних виробів використовують клей БФ-4, БФ-6, 3–5-процентний розчин полівінілбутералю.

Кераміка – одна з найбільших груп пам'яток в історичних і краєзнавчих, а також художніх і меморіальних музеях. В музейних колекціях зберігаються вироби з випаленої та невипаленої глини: кухонний, столовий, декоративний посуд, світильники, статуетки, плитки, кахлі, архітектурні деталі тощо. Давні керамічні вироби часто вкриті пилом, кіптявою, патиною. Пил і кіптяву змивають у воді щітками, а від патини очищають вилуговуванням (зволожують поверхню предметів змоченими у воді тампонами) або 10-процентним розчином соляної кислоти з наступним промиванням виробів у воді і просушуванням на повітрі. Керамічні вироби дуже крихкі, тому їх слід зберігати на спеціальних стелажах, підставках (триніжках), у ящиках, гніздах (тарілки на ребрі), не нагромаджуючи один на одного. Розбиту кераміку склеюють різними способами: 1) сумішшю вапна з яечним білком і доданням товчених черепків; 2) сиром, змішаним з нашатирним спиртом; 3) розчином желатину в оцті (три частини желатину на десять

частин оцту); 4) желатином з доданням формаліну; 5) сумішшю столярного клею з гіпсом; 6) казеїновим клеєм. Останнім часом широко використовують клеї БФ-2, БФ-4, БФ-6, ПВА-М та 5-процентний розчин полівінілбутералю у спиртобензолі. Реставрацію давнього посуду здійснюють лише фахівці: вони догіпсовують частини, що не збереглися, і поновлюють їх первісний вигляд.

Предмети з каменю в музеях – це знаряддя праці, зброя, хатні речі, посуд, скульптура, архітектурні деталі тощо. Глибокої давнини усе це виготовляли з різних видів каменю – кременю, кварцу, базальту, граніту, нефриту, вапняку, мармуру, малахіту та ін. Окремі види каменю (так звані м'які) дуже чутливі до кислот і механічних пошкоджень. Очищають вироби з каменю щітками, ганчірками, пензлем, пілососом або промивають водою з нейтральним милом. Патину знищують вилуговуванням за допомогою фільтрувального паперу. Відбиті частини скріплюють і склеюють парафіном (нагрітим до 125°C, занурюючи нього розігрітий кам'яний виріб), шелаковою смолою, желатиновим клеєм (2–5-процентним розчином, нагрітим до 60–80°C з доданням 40-процентного розчину формаліну), целюлозою. Великі предмети склеюють замазкою з каніфолі і воску (для м'якого каменю беруть дві частини воску і одну каніфолі, для твердого – порівну). Великі мармурові речі склеюють цементом.

Вироби із скла, фарфору і фаянсу нечисленні в історичних і краєзнавчих музеях, частіше вони зустрічаються в художніх. Скляні вироби беруть від механічних пошкоджень, а також від вологи (від неї скло деяких сортів мутнішає), високої температури (від неї скло лопається або тріскається), низької температури (вона спричинює крихкість скла). Крім того, вода і вуглекислота діють на луги, що містяться у склі, і призводять до розшарування його поверхні, створюючи райдужну патину (здебільшого на стародавніх виробах). Таку патину можна зняти і поновити первісний колір скла кип'ятінням виробів у воді, в яку поступово додають однопроцентний розчин оцтової або лимонної кислоти для нейтралізації процесу. Можна промивати скляні вироби однопроцентним розчином сірчаної або мурашиної кислоти. Дзеркальні вироби очищають розведеною у воді крейдою з доданням денатурату або кількох крапель олії. Розбиті скляні і фарфорові вироби склеюють желатиновим клеєм, канадським бальзамом, розчиненим у бензолі, клеєм БФ-4, БФ-6 і ПВА.

Виробів з дерева в музеях чимало (знаряддя праці, посуд, меблі, скульптура, музичні інструменти тощо), їх беруть передусім від висихання і від надмірної вологості. Свіже дерево містить понад 50% води, сухе – 8-10%. Висихаючи, вироби з нього стискаються, а від вологи розбухають, що призводить до руйнування їх. Щоб запобігти цьому, у всіх музейних приміщеннях слід підтримувати наперед визначену рівномірну температуру, вологість – 60-70%, дотримуватись умов акліматизації при переміщенні виробів. Предмети, які погано

збереглися, слід просочувати гарячим парафіном. Консервацію дерев'яних виробів провадять 2-процентним розчином полівінілбутералю або 5-процентним спиртовим розчином клею БФ. При появі плісені вироби виставляють на 15–20 хвилин (через скло на 1—2 години) під сонячні промені. Дезінфікують 3-процентним розчином формаліну. Предмети, уражені жуком-точильником (шашіль), дезінфікують у парі чотирихлористого вуглецю або хлорпікрину (роботу виконують фахівці у спеціальній камері). Підклеюють дерев'яні частини клеєм БФ, ПВА-М або столярним клеєм (з доданням формаліну).

Кістяні вироби зустрічаються в музеях у вигляді знарядь праці, зброї, предметів побуту і мистецтва. Для них шкідливі коливання температури і вологи, а тому їх зберігають у зашкленних шафах, оберігають від прямих сонячних променів, підтримуючи температуру в приміщеннях від +14 до +15°C. а вологість 55–60%. Промивають такі експонати водою з нейтральним милом. Давні предмети слід просочувати гарячим парафіном, склеювати риб'ячим клеєм, БФ, ПВА-М або желатином.

Документи і фотоматеріали – найчисленніші пам'ятки майже в усіх музеях. Зберігання і консервація документів мають свої особливості. Насамперед для них потрібні постійні температура і вологість (50 – 60%). Шафи, де вони зберігаються, щоденно слід провітрювати, протирати їх ганчіркою і дезінфектором, раз на рік проводити глибоке прибирання з обробкою 3-х процентним розчином формаліну, оберігати від сонця і світла. Найцінніші експонати тримають у приміщеннях з північною орієнтацією, обов'язково у зачинених шафах. Якщо на цих предметах з'явилася пліснява, їх виносять під сонячні промені на 10 – 15 хвилин. Зберігають документи між аркушами, просоченими формаліном. Дезінфекцію і реставрацію провадять тільки фахівці.

Архівні документи зберігають особливо старанно. Кожний з них тримають в окремій папці, дрібні – в конвертах. Для підклеювання документів використовують спеціальний клей (борошна – 5 г, води – 2 см³, желатину – 1,5 г, гліцерину – 2 см³, формаліну 10-процентного – 5 см³). Дезінфекцію і реставрацію архівних документів здійснюють тільки фахівці.

Фотоматеріали зберігають в окремих приміщеннях, також з постійними температурою і вологістю. Негативи тримають у коробках і гніздах шаф у вертикальному положенні, відбитки – у конвертах або наклеєними на картон.

Консервація і реставрація **творів живопису** також мають свою специфіку. При цьому, зрозуміло, вимоги до умов зберігання творів монументального і станкового живопису неоднакові. Це залежить від основи, на яку вони нанесені.

Руйнують твори монументального (настінного) живопису механічні впливи, викликані, в свою чергу, іншими, зокрема природними,

факторами (деформація стін, осідання фундаменту, вологість, різниця коефіцієнтів розширення стін і штукатурки при різких коливаннях температури, пліснява, мохи та ін.) Щоб зберегти твори настінного живопису, треба, отже, дбати про стан стін будівлі (не допускати набрякнення штукатурки, розшарування фарб та ін.), не допускати дії прямих променів (забілювати вікна) або завішувати шторами), дезінфекцію і реставрацію творів живопису можуть виконувати лише фахівці.

Ретельно слід зберігати акварель, пастель, графіку. Для них особливо важливі температурний і світловий режими. У фондах їх зберігають у темряві, а експонують при штучному освітленні (або виставляють не більш як на 2—3 місяці) в приміщеннях із шторами. Для вклеювання паспарту використовують пшеничний або рисовий крохмаль з доданням дезінфектора. Всі ці пам'ятки зберігають і експонують лише застакленими.

Вироби з тканин становлять значну частину музейних фондів. Це одяг, прапори, килими (різних епох і народів) тощо. Тканини бувають різного походження: тваринного (вовна, шовк), рослинного (льон, бавовна) і синтетичного (штучні тканини). Зрозуміло, що умови їх зберігання різні, тому зберігають їх за видами. Загальними вимогами є затемненість приміщень, сталі температура (+15 –18°C) і вологість (55–65%). Двічі на рік одяг слід просувувати і чистити на повітрі. Плісняву знищують, витримуючи під прямими сонячними променями протягом 10–40 хвилин. Зберігають зразки тканин у коробках (давні і ветхі – між склом), одяг – у комодах або на вішалках у спеціальних зачинених шафах, прапори – накрученими у спеціальних чохлах. Килими накривають на фанерні вали діаметром 25 см. Від шкідників захищають, пересипаючи тютюном, нафталіном, камфорою. Забруднені бавовняні тканини миють дуже обережно у теплій воді нейтральним милом, пожовклі тканини відбілюють, вивішуючи на осонні. Чистять тканини і одяг фахівці. Для дезінфекції використовують хлорпикрин, формалінову пару, окис етилену, ціаністу кислоту.

Вироби з хутра і шкіри зберігають так само, як і тканини. Приміщення часто провітрюють. Вироби тримають у пакетах із глянцевого паперу, просоченими (від пошкодження міллю) розчином у бензині евланом. Пожовкле хутро відбілюють, вивішуючи на осонні. Для пом'якшення пересохлої шкіри її протирають яечним жовтком з гліцерином або рициновою олією, а також ланоліном. Забруднені шкіряні предмети промивають і висушують натягнутими на спеціальні дошки. Закріплюють давні шкіряні вироби 2-процентним розчином полівінілбутералу.

Для консервації і реставрації природничих колекцій – антропологічних, зоологічних, ботанічних, геологічних та інших – потрібні особливі умови. Всі роботи здійснюють фахівці з урахуванням особливостей збірок.

Окремо, в спеціальних броньованих кімнатах, зберігаються в музеях коштовності.

Знання правил консервації і реставрації різних категорій пам'яток, неухильне виконання їх — запорука збереження цінних музейних колекцій для використання в експозиційній, науковій, культурно-освітній та інших видах музейної роботи, а також для прийдешніх поколінь.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке консервація?
2. Що таке реставрація?
3. Які є методи консервації та реставрації?
4. Як зберігають у музеях вироби із металу?
5. Як зберігають у музеях предмети з кераміки, скла та каменю?
6. Як зберігають у музеях вироби із тканин?
7. Як зберігають у музеях вироби з хутра і шкіри?
8. Як зберігають у музеях вироби із дерева та кістяні предмети?
9. Як здійснюють консервацію та реставрацію творів живопису кіно- та фотоматеріалів?

Рекомендовані джерела до теми:

1. Белікова М. В., Зайцева В. М. Основи музезнавства : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Запорізький національний технічний університет. Запоріжжя: ТОВ “ЛПС” ЛТД, 2015. С. 27-37.
2. Рутинський М.Й., Стецюк О.В. Музезнавство: Навч. посіб. К.: Знання, 2008, С.86-96.

Тема 6. ВИСТАВКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ МУЗЕЇВ

Виставка (тимчасова експозиція) – сукупність музейних предметів, виставлених для огляду на короткий термін.

Виставково-ділова (форумна) діяльність – одна з форм маркетингово-інформаційної діяльності музею, що приурочена до його участі у різноманітних міжнародних музейних форумах і салонах.

Виставково-експозиційна виїзна діяльність – одна з форм експозиційної діяльності музею, що зводиться до обміну експозиціями та тематичними виставками між окремими музеями та країнами; це дає змогу музеєві "мандрувати" до масового споживача й актуалізувати у суспільстві увагу до визначних колекцій світової культурної спадщини.

У практиці музейної справи нині широко розповсюджені обміни експозиціями та тематичними виставками. Це дає змогу музеєві "мандрувати" до масового споживача й актуалізувати у суспільстві увагу до визначних колекцій світової культурної спадщини.

Культурно-освітній аспект такої діяльності полягає в можливості для музею широко розрекламувати й презентувати громадськості інших регіонів і країн свої колекції культурних цінностей, ознайомити набагато більший сегмент іноземних відвідувачів з місцевими культурно-мистецькими традиціями й історією свого рідного краю.

Комерційний аспект виїзної діяльності має не менш важливе значення для музеїв. Адже виїзні експозиції здатні залучити набагато більшу чисельність відвідувачів, зацікавити мешканців найбільших міст світу і, як наслідок, сприяти накопиченню значних фінансових (валютних) надходжень. На ці кошти адміністрація музею може не лише підтримувати обслуговуючу інфраструктуру, систему безпеки, виплачувати заробітну плату працівникам, за ці кошти музей здатен закуповувати нові раритети й поповнювати свої фонди, оплачувати наукові експертизи та реставрації музейних предметів, здійснювати видавничо-промоційну та рекламну діяльність тощо.

Виставкову діяльність зазвичай прийнято відносити до маркетингово-інформаційних заходів музею. Однак більшість комерційних альянсів угод та контрактів музеїв в наші дні укладають саме у процесі своєї участі в бізнес-салонах, тож комерційний аспект тут очевидний.

Міжнародні музейні салони і форуми відбуваються періодично й з кожним роком збирають дедалі численніші аудиторії установ-учасників. (Таким, для прикладу, є Паризький музейний салон, що кожних два роки проходить на Марсовому полі.) На подібних салонах присутні й найвпливовіші представники промислово-товарного, туристичного та інвестиційного бізнесу. На міжнародних салонах кожен музей репрезентує громадськості і бізнесу свій музейний продукт та інвестиційно-перспективні музейні проекти; нерідко той чи інший комерційний проект народжується під час виставки, його ініціаторами

стають комерсанти після ознайомлення з музейними новинками.

Уже стало традицією укладати на бізнес-салонах двосторонні угоди між музеєм та поліграфічними компаніями, музеєм та масмедійними компаніями, музеєм та виробниками товарів туристичного споживання.

Також на салонах музеї укладають угоди з провідними туроператорами чи незалежними екскурсійними бюро щодо квот квитків за гуртовими чи персонально тарифікованими для даного стратегічного партнера цінами. При цьому тур-оператор зобов'язується забезпечити музей впродовж наступного сезону визначеною кількістю відвідувачів. Натомість, музей бере на себе зобов'язання надати цим клієнтам послуги за наперед узгодженою ціною.

Отже, участь музею у бізнес-салонах, крім професійного спілкування та обміну досвідом й інноваціями з іншими музеями, ефективної PR-кампанії й суспільного резонансу, активізує процес співпраці музею із бізнес-структурами. Конкретні напрями та механізми такої повсякденної співпраці – це окремий, надзвичайно вагомий аспект комерційної діяльності музейної установи.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке музейна виставка?
2. Що таке виставкова діяльність?
3. Що таке виставково-експозиційна виїзна діяльність?
4. В чому полягає культурно-освітній аспект виставкової діяльності?
5. Що особливого в комерційному аспекті виїзної діяльності?

Рекомендовані джерела до теми:

1. Белікова М. В., Зайцева В. М. Основи музезнавства : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Запорізький національний технічний університет. Запоріжжя: ТОВ “ЛПС” ЛТД, 2015. С. 46-50.
2. Рутинський М.Й., Стецюк О.В. Музезнавство: Навч. посіб. К.: Знання, 2008, С. 117-119.

Тема 7. ЕКСКУРСІЙНА РОБОТА В МУЗЕЯХ

Методична розробка екскурсії – це технологія, що визначає застосування методичних прийомів у відповідності до особливостей екскурсійного маршруту. Включає такі елементи екскурсії: маршрут, зупинки, об'єкт показу, тривалість, назва підтем та перелік основних питань, організаційні вказівки, методичні вказівки.

У музеї будь-якого профілю екскурсія, як правило, складається з трьох частин:

1) *вступної*, у якій екскурсовод готує відвідувачів до сприйняття експозиції, знайомить їх з історією музею, створює настроєність, активізує увагу, встановлює контакт із своїми слухачами;

2) *основної*, де екскурсовод розповідає про об'єкти експозиції, дає науково обґрунтоване, ідеологічно правильне висвітлення подій, відбитих у пам'ятках історії і культури, мистецтва тощо;

3) *заключної*, де екскурсовод підбиває підсумки та робить узагальнення, у яких закріплюється провідна ідея екскурсії. Разом з тим, у підготовці й проведенні екскурсії слід обов'язково враховувати специфіку кожного музею.

Екскурсійна робота складається з кількох етапів: 1) вивчення відповідної літератури; 2) вивчення матеріалів експозиції й фондів; 3) написання тексту екскурсії; 4) проведення екскурсії.

Перший етап передбачає глибоке вивчення літератури, що безпосередньо стосується експозиції. Співробітники музею читають і конспектують відповідні твори основоположників марксизму-ленінізму, спеціальну літературу, роблять виписки, якими можна потім скористатися під час екскурсії.

Другий етап технологію це вивчення кожної експозиційної теми, підтеми, експонатів. При цьому досліджують писемні й речові експонати, автентичні (оригінали) й допоміжні; з інвентарних книг, каталогів, тематико-експозиційного плану, огляду самих пам'яток збирають фактичні дані про них. Крім експозицій вивчають ще й фонди. Нерідко у фондах зберігаються цінні документи й пам'ятки, про які можна розповісти в екскурсії. Знання фондів допомагає екскурсоводові краще розкрити зміст експозиційної теми.

Третій етап — написання тексту екскурсії — у кожному музеї відбувається по-різному, однак у практиці вже вироблено певні прийоми, що їх можна рекомендувати як найбільш доцільні. Будуючи екскурсію, потрібно: 1) точно визначити назву;

2) встановити хронологічні рамки;

3) продумати провідну тезу;

4) відібрати провідні експонати (оскільки розповісти про всі неможливо);

5) обміркувати логічні «містки» між експонатами, намітити маршрут майбутньої екскурсії;

б) визначити зміст вступної й заключної частини екскурсії.

У вступі слід навести короткі відомості з історії музею, дати характеристику епохи, в заключній частині – підсумок екскурсії та висновки про значення музею.

Далі складають методичний план і пишуть текст екскурсії (методичну розробку). Методичний план – це короткий послідовний перелік назв основних частин екскурсії: розділів, експозиційних тем, підтем, про які йтиметься під час екскурсії. Він близький до тематичної структури експозиції. Методична розробка для музеїв різних профілів будується по-різному — залежно від специфіки музею, його експозиції тощо. Можна рекомендувати таку загальну схему: 1) назва екскурсії; 2) коротка історія музею (його колекцій, будівлі, відкриттів, наукової роботи тощо); 3) характеристика епохи, що її охоплюють хронологічні рамки екскурсії; 4) виклад експозиції; 5) закінчення (висновки про значення музею і його пам'яток); 6) бібліографія, використана для підготовки екскурсії.

Складання методичних розробок – відповідальна наукова робота. Її обговорює весь колектив музею, апробують фахівці, а наукова рада музею затверджує як офіційний документ для екскурсоводів.

Заключний етап — безпосереднє проведення екскурсії. Методика проведення екскурсій, на жаль, опрацьована ще недостатньо. Довгий час вважали, що в цій справі все вирішує майстерність екскурсовода. Та сьогодні вже вироблено певні рекомендації, які гарантують успішне виконання накресленої мети.

- По-перше, будь-яка екскурсія в межах України повинна бути напрямлена на патріотичне виховання.
- По-друге, вона повинна завжди базуватися на експозиції, на послідовному й систематичному її викладі, бути зв'язною логічною розповіддю, змістовною й захоплюючою, сприяти поглибленню знань, містити історичні узагальнення.
- По-третє, кожна екскурсія має будуватися з урахуванням особливостей груп відвідувачів. Щодня до музеїв приходять люди різного віку, фаху, освіти, а екскурсія має бути зрозумілою кожному. Тож бажано, щоб зміст експозиції передавався з урахуванням вікових, освітніх та інших інтересів різних груп відвідувачів.

Нарешті, має значення не лише зміст, а й форма екскурсії. Важливими є також чіткий і ясний виклад матеріалу, образна, правильна, не засмічена мова, навіть тон, яким екскурсовод подає матеріал, адже він визначає ставлення до тем і експонатів музею.

Водночас не слід забувати про поєднання в екскурсії пізнавального й емоційного матеріалу, про швидку втомлюваність відвідувачів, про правильне розміщення їх для огляду експонатів.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке методична розробка екскурсії?
2. З яких частин складається екскурсія?
3. Етапи екскурсійної роботи?
4. Яких основних елементів потрібно дотримуватись створюючи екскурсію?
5. Що таке методичний план екскурсії?

Рекомендовані джерела до теми:

1. Белікова М. В., Зайцева В. М. Основи музеєзнавства : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Запорізький національний технічний університет. Запоріжжя: ТОВ “ЛПС” ЛТД, 2015. С. 50-54.
2. Рутинський М.Й., Стецюк О.В. Музеєзнавство: Навч. посіб. К.: Знання, 2008, С. 286-305.

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про музеї та музейну справу

(Відомості Верховної Ради (ВВР), 1995, N 25, ст. 191)

{ Вводиться в дію Постановою ВР N 250/95-ВР від 29.06.95, ВВР, 1995, N 25, ст. 192 }

{ Із змінами, внесеними згідно із Законом N 659-XIV (659-14) від 14.05.99, ВВР, 1999, N 28, ст.231 N 2120-III (2120-14) від 07.12.2000, ВВР, 2001, N 2-3, ст.10 N 2905-III (2905-14) від 20.12.2001, ВВР, 2002, N 12-13, ст.92 N 380-IV (380-15) від 26.12.2002, ВВР, 2003, N 10-11, ст.86 N 594-IV (594-15) від 06.03.2003, ВВР, 2003, N 24, ст.159 N 1344-IV (1344-15) від 27.11.2003, ВВР, 2004, N 17-18, ст.250 N 107-VI (107-17) від 28.12.2007 - зміни діють по 31 грудня 2008 року }

Цей Закон регулює суспільні відносини в галузі музейної справи, встановлює правові, економічні, соціальні засади наукового комплектування, вивчення, збереження та використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, діяльності музейних закладів в Україні.

Розділ I

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Музеї, їх основні завдання та напрями діяльності

Музеї - це культурно-освітні та науково-дослідні заклади, призначені для вивчення, збереження та використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, прилучення громадян до надбань національної і світової історико-культурної спадщини.

Основними напрямками музейної діяльності є культурно-освітня, науково-дослідна діяльність, комплектування музейних зібрань, експозиційна, фондова, видавнича, реставраційна, пам'яткоохоронна робота.

Музеї є юридичними особами, крім тих, що створюються і діють при підприємствах, установах, організаціях, навчальних закладах.

Стаття 2. Музейна справа

Музейна справа - це спеціальна галузь культурно-освітньої та наукової діяльності, яка здійснюється музеями щодо комплектування, збереження, вивчення і використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури.

Музейна справа уособлює національну музейну політику, музеєзнавство і музейну практику.

Стаття 3. Національна музейна політика

Національна музейна політика - це сукупність основних напрямів і засад діяльності держави і суспільства в галузі музейної справи.

Основними напрямками національної музейної політики є:

збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність; (Частина другу статті 3 доповнено абзацом другим згідно із Законом N 659-XIV (659-14) від 14.05.99)

повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами; (Частина другу статті 3 доповнено абзацом третім згідно із Законом N 659-XIV (659-14) від 14.05.99)

забезпечення соціально-економічних, правових і наукових умов для ефективної діяльності музеїв;

сприяння формуванню сучасної інфраструктури музейної справи;

підтримка і розвиток мережі музеїв;

забезпечення підготовки та підвищення фахової кваліфікації музейних кадрів, їх правовий і соціальний захист;

бюджетне фінансування (у тому числі на дольових засадах) і пріоритетне

матеріально-технічне забезпечення розробки і реалізації державних, регіональних і місцевих програм розвитку музейної справи;

забезпечення охорони музеїв;

підтримка фундаментальних і прикладних наукових досліджень, пов'язаних з музейною справою;

сприяння міжнародному співробітництву в галузі музейної справи.

Стаття 4. Законодавство України про музеї та музейну справу

Законодавство України про музеї та музейну справу базується на Конституції України (254к/96-ВР) і складається з Основ законодавства України про культуру, цього Закону та інших нормативно-правових актів.

Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України про музеї та музейну справу, то застосовуються правила міжнародного договору.

(Стаття 4 в редакції Закону N 659-XIV (659-14) від 14.05.99)

Стаття 5. Національні, регіональні та профільні організації музеїв України. Участь у міжнародних організаціях

Музеї України мають право об'єднуватись у національні, регіональні та профільні організації (спілки, асоціації тощо), вступати до міжнародних музейних організацій і фондів.

Р о з д і л І І

ВИДИ МУЗЕЇВ. ПОРЯДОК СТВОРЕННЯ І МАТЕРІАЛЬНА БАЗА МУЗЕЇВ

Стаття 6. Види музеїв

За своїм профілем музеї поділяються на такі види: історичні, археологічні, краєзнавчі, природничі, літературні, мистецькі, етнографічні, технічні, галузеві тощо.

На основі ансамблів, комплексів пам'яток та окремих пам'яток природи, історії, культури та територій, що становлять особливу історичну, наукову і культурну цінність, можуть створюватись історико-культурні заповідники, музеї-заповідники, музеї просто неба, меморіальні музеї-садиби.

Музеї можуть засновуватись на будь-яких формах власності, передбачених законами України. Засновниками музеїв можуть бути відповідні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, юридичні та фізичні особи. (Частина третя статті 6 в редакції Закону N 659-XIV (659-14) від 14.05.99)

Державному музею, який має музейне зібрання пам'яток загальнодержавного значення, набув міжнародного визнання і є провідним культурно-освітнім та науково-дослідним закладом у відповідних профільних групах музейної мережі України, у встановленому законодавством України порядку може бути надано статус національного музею України.

Стаття 7. Створення музеїв

Рішення про створення музеїв приймають їх засновники.

Для створення музею засновники повинні забезпечити:

формування музейного зібрання;

матеріальну базу - приміщення для експозиції та роботи наукових працівників, фондосховище музею;

умови для охорони музею, оснащення його засобами охоронної та пожежної сигналізації;

фінансування та кадри для належного його функціонування;

роботу музею за чітким розкладом.

Засновники музею можуть створювати філії та відділи музею, що не є юридичними особами.

Земельні ділянки, інші природні ресурси, необхідні для створення музею,

надаються в користування у встановленому законодавством порядку.

Музеї можуть створюватись і діяти в усіх організаційно-правових формах.

Порядок створення історико-культурних заповідників визначається Кабінетом Міністрів України. (Статтю 7 доповнено частиною шостою згідно із Законом N 659-XIV (659-14) від 14.05.99)

Стаття 8. Статут музею

Музей діє на підставі статуту (положення), що затверджується його засновником чи засновниками.

У статуті (положенні) музею визначаються:

назва музею, його статус, склад засновників, їх права та обов'язки;

організаційна структура, основні завдання та напрями діяльності;

джерела надходження коштів і їх використання, склад майна музею, порядок його реорганізації та ліквідації, умови збереження музейного зібрання у разі ліквідації музею;

інші умови діяльності музею.

Стаття 9. Державна реєстрація музеїв

Державна реєстрація музеїв незалежно від форм власності проводиться відповідно виконавчими комітетами сільської, селищної, міської рад, виконавчими органами районних у місті Києві рад. (Частина перша статті 9 в редакції Закону N 659-XIV (659-14) від 14.05.99)

Для реєстрації музею подаються такі документи:

рішення засновника (засновників) про створення музею;

статут (положення) відповідного музею;

(Абзац четвертий частини другої статті 9 виключено на підставі Закону N 659-XIV (659-14) від 14.05.99)

документи, що засвідчують джерела фінансування для належного функціонування музею.

Реєстрація проводиться (за наявності всіх зазначених документів) за заявочним принципом протягом не більше п'ятнадцяти робочих днів. Орган, який здійснює реєстрацію, зобов'язаний протягом цього терміну видати посвідчення про реєстрацію і в десятиденний термін подати відомості до органів державної статистики.

Відмову в реєстрації може бути оскаржено в судовому порядку.

Після реєстрації музей набуває статусу юридичної особи. Свідоцтво про реєстрацію музею є підставою для відкриття рахунків в установах банків.

Музеї, створені у складі підприємств, установ, організацій, навчальних закладів, реєстрації не підлягають. Порядок обліку таких музеїв визначає Міністерство культури і мистецтв України. (Частина шоста статті 9 із змінами, внесеними згідно із Законом N 659-XIV (659-14) від 14.05.99)

Стаття 10. Ліквідація та реорганізація музеїв

Ліквідація музеїв здійснюється за рішенням засновника, а також за рішенням суду у випадках, передбачених чинним законодавством. (Частина перша статті 10 із змінами, внесеними згідно із Законом N 659-XIV (659-14) від 14.05.99)

Порядок подальшого використання музейних зібрань музеїв, що ліквідуються, заснованих на державній і комунальній формах власності, визначає засновник за погодженням із Міністерством культури і мистецтв України. У разі ліквідації підприємств, установ, організацій, у складі яких діють музеї, а також у разі ліквідації музеїв, які діяли на громадських засадах, їх музейні зібрання передаються до відповідних профільних музеїв у порядку, передбаченому Положенням про Музейний фонд України. У разі ліквідації музеїв, заснованих на приватній формі власності, переважне право на придбання музейних зібрань за інших рівних умов має держава. (Частина друга статті 10 в редакції Закону

№ 659-XIV (659-14) від 14.05.99)

Реорганізація (злиття, приєднання, поділ, виділення, перетворення) музеїв може відбуватися відповідно до чинного законодавства.

Перереєстрація музею проводиться в разі зміни форми власності або виду музею і здійснюється в порядку, встановленому для його реєстрації.

Стаття 11. Музейна територія

На території, відведеній для музею, забороняється діяльність, що суперечить його функціональному призначенню або може негативно впливати на стан зберігання музейного зібрання, а також інша діяльність, яка є несумісною з діяльністю музею як закладу культури. На цій території згідно з статутом музею може бути виділено зони:

заповідна - для зберігання і охорони найбільш цінних історико-культурних комплексів і окремих об'єктів;

експозиційна - для стаціонарного демонстрування великогабаритних музейних предметів і використання в культурно-пізнавальних цілях;

наукова - для проведення науково-дослідної роботи;

рекреаційна - для відпочинку та обслуговування відвідувачів музею;

господарська - для розміщення допоміжних господарських об'єктів.

Стаття 12. Користування природними ресурсами

Музей здійснює користування землею, іншими природними ресурсами та несе відповідальність за дотримання норм щодо їх охорони і раціонального використання згідно з чинним законодавством.

Стаття 13. Фінансування музеїв

Фінансування музеїв залежно від форм власності здійснюється за рахунок Державного бюджету України, республіканського бюджету Автономної Республіки Крим, місцевих бюджетів та коштів підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян.

Бюджетні асигнування та позабюджетні кошти не підлягають вилученню.

Додатковими джерелами фінансування музеїв є:

плата за відвідування музеїв і виставок;

кошти, одержувані за науково-дослідні та інші види робіт, які виконує музейний заклад на замовлення підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян та громадян;

прибутки від реалізації сувенірної продукції, видавничої діяльності;

плата за кіно- і фотозйомки;

інші джерела, в тому числі валютні надходження, відповідно до законодавства України.

Стаття 14. Матеріально-технічне забезпечення музеїв

Власники музеїв зобов'язані забезпечувати їх будівлями (спорудами), збудованими за спеціальними проектами, або іншими упорядкованими приміщеннями, що відповідають вимогам функціонування музеїв, а також відповідним обладнанням та транспортом.

Приміщення музеїв, що є у державній чи комунальній власності, передаються їм на праві оперативного управління. Воно може бути вилучено лише за умов надання музею іншого рівноцінного приміщення. (Частина друга статті 14 із змінами, внесеними згідно із Законом № 659-XIV (659-14) від 14.05.99)

Під час проектування та експлуатації музейних приміщень враховуються потреби дітей, інвалідів, громадян похилого віку в доступі до пам'яток культури.

Р о з д і л І І І **МУЗЕЙНИЙ ФОНД УКРАЇНИ**

Стаття 15. Музейний фонд України

Музейний фонд України - це сукупність рухомих пам'яток природи,

матеріальної і духовної культури, які мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення (далі - пам'ятки), незалежно від їх виду, місця створення і форм власності, та зберігаються на території України, а також нерухомих пам'яток, що знаходяться в музеях України і обліковані в порядку, визначеному цим Законом. (Частина перша статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом N 659-XIV (659-14) від 14.05.99)

До Музейного фонду України можуть належати також пам'ятки, що знаходяться за межами України і відповідно до міжнародних договорів підлягають поверненню в Україну.

Музейний фонд України складається з державної і недержавної частин.

До державної частини Музейного фонду України належать музейні зібрання та окремі пам'ятки, що є державною власністю. Музейні колекції та музейні предмети, що знаходяться в музеях, переданих із державної власності у комунальну власність, є державною власністю і належать до державної частини Музейного фонду України. При передачі музеїв державної форми власності у комунальну власність музейні колекції та музейні предмети залишаються у державній власності і належать до державної частини Музейного фонду України. Порядок віднесення музейних колекцій та музейних предметів, а також окремих пам'яток до державної частини Музейного фонду України визначається Положенням про Музейний фонд України. Контроль за станом обліку, збереження, використання та переміщення державної частини Музейного фонду України здійснюється Міністерством культури і мистецтв України. Перелік музеїв (в тому числі музеїв системи Національної академії наук України, Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, Педагогічного товариства України, інших самоврядних організацій), в яких зберігаються музейні колекції та музейні предмети, що є державною власністю і належать до державної частини Музейного фонду України, затверджується Кабінетом Міністрів України. (Частина четверта статті 15 в редакції Закону N 659-XIV (659-14) від 14.05.99)

До недержавної частини Музейного фонду України належать музейні колекції та музейні предмети, що не віднесені або не підлягають віднесенню до державної частини Музейного фонду України, в тому числі пам'ятки, що є власністю громадських та релігійних організацій, окремих громадян та їх об'єднань. (Частина п'ята статті 15 в редакції Закону N 659-XIV (659-14) від 14.05.99)

Музеї, а також підприємства, установи, організації, громадяни, які є власниками музеїв, зобов'язані забезпечувати збереження Музейного фонду України та сприяти його поповненню.

Музейні колекції та музейні предмети, віднесені до державної частини Музейного фонду України, не підлягають відчуженню за винятком обміну на інші музейні колекції та музейні предмети. Рішення про обмін музейних колекцій та музейних предметів, що належать до державної частини Музейного фонду України, приймається Міністерством культури і мистецтв України. (Статтю 15 доповнено частиною сьомою згідно із Законом N 659-XIV (659-14) від 14.05.99)

Музейний фонд України є національним багатством України, невід'ємною складовою частиною культурної спадщини України, яка охороняється законом. Положення про Музейний фонд України затверджується Кабінетом Міністрів України. (Статтю 15 доповнено частиною восьмою згідно із Законом N 659-XIV (659-14) від 14.05.99)

Стаття 16. Пам'ятки Музейного фонду України в складі Державного реєстру національного культурного надбання.

Унікальні пам'ятки Музейного фонду України, а також ті, що мають виняткове художнє, історичне, етнографічне та наукове значення, незалежно від форм власності і місця зберігання, заносяться Міністерством культури і мистецтв

України до Державного реєстру національного культурного надбання. (Частина перша статті 16 із змінами, внесеними згідно із Законом N 659-XIV (659-14) від 14.05.99)

Положення про Державний реєстр національного культурного надбання, статус пам'яток, що заносяться до Державного реєстру національного культурного надбання, та умови їх зберігання затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Стаття 17. Облік, збереження і використання документів Національного архівного фонду

Облік, збереження і використання документів Національного архівного фонду, що зберігаються в музеях, здійснюються відповідно до Закону України "Про Національний архівний фонд та архівні установи" (3814-12).

(Стаття 17 в редакції Закону N 594-IV (594-15) від 06.03.2003)

Стаття 18. Формування Музейного фонду України

Формування Музейного фонду України здійснюється шляхом:

придбання пам'яток Міністерством культури і мистецтв України, іншими центральними органами виконавчої влади, їх органами на місцях, органами місцевого самоврядування в межах їх повноважень - за рахунок коштів Державного бюджету України і коштів місцевих бюджетів та музеями - за рахунок власних коштів; (Абзац другий статті 18 в редакції Закону N 659-XIV (659-14) від 14.05.99)

передачі музеям у встановленому порядку пам'яток, виявлених під час археологічних, етнографічних, науково-природничих та інших експедицій, будівельних, ремонтних або реставраційних робіт, у тому числі з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, та скарбів;

безплатної передачі музеям пам'яток підприємствами, установами, організаціями і громадянами;

передачі музеям пам'яток, конфіскованих згідно з чинним законодавством;

повернення в Україну розшуканих пам'яток, які були незаконно вивезені;

передачі пам'яток, вилучених на митниці;

поповнення музейних зібрань іншими способами, що не суперечать чинному законодавству.

Стаття 19. Облік пам'яток Музейного фонду України

Пам'ятки Музейного фонду України підлягають обліку. Порядок обліку пам'яток Музейного фонду України визначається Міністерством культури і мистецтв України.

Стаття 20. Передача пам'яток Музейного фонду України

Передача пам'яток Музейного фонду України, що зберігаються в музеях, заснованих на будь-яких формах власності, передбачених законами України, іншим музеям та організаціям на постійне зберігання здійснюється відповідно до Положення про Музейний фонд України.

(Стаття 20 в редакції Закону N 659-XIV (659-14) від 14.05.99)

Стаття 21. Збереження Музейного фонду України

Власники пам'яток Музейного фонду України або уповноважені ними органи зобов'язані забезпечити належний облік і збереження цих пам'яток.

З метою забезпечення надійного зберігання пам'яток Музейного фонду України власники або уповноважені ними органи повинні створити належні умови, встановити спеціальний науково обґрунтований режим зберігання пам'яток, проводити їх консервацію та реставрацію.

Знищення пам'яток Музейного фонду України не допускається.

Правовий захист Музейного фонду України визначається чинним законодавством.

Пам'ятки державної частини Музейного фонду України не підлягають приватизації. (Частина п'ята статті 21 в редакції Закону N 659-XIV (659-14) від

14.05.99)

Пам'ятки державної частини Музейного фонду України не можуть бути предметом застави. Зібрання музеїв, заснованих на приватній формі власності, не можуть бути предметом застави, якщо заставодержатель - іноземний громадянин або особа без громадянства, яка не проживає в Україні. (Статтю 21 доповнено частиною шостою згідно із Законом N 659-XIV (659-14) від 14.05.99)

Стаття 22. Порядок вивезення пам'яток Музейного фонду України за межі України.

Вивезення пам'яток Музейного фонду України за межі України забороняється, крім випадків тимчасового їх перебування за кордоном з дозволу Міністерства культури і мистецтв України для експонування на виставках або для реставрації. Відмову у видачі такого дозволу може бути оскаржено в судовому порядку.

Стаття 23. Страхування пам'яток Музейного фонду України

Пам'ятки Музейного фонду України, що тимчасово вивозяться за межі України для експонування на виставках або для реставрації, підлягають обов'язковому страхуванню.

Порядок встановлення їх оціночної та страхової вартості визначають Міністерство культури і мистецтв України і Міністерство фінансів України.

Стаття 24. Консервація і реставрація пам'яток Музейного фонду України.

Консервацію і реставрацію пам'яток Музейного фонду України можуть виконувати лише спеціалізовані установи Міністерства культури і мистецтв України, реставраційні відділи музеїв, спеціалізовані підприємства, організації та окремі реставратори, які мають відповідний дозвіл Міністерства культури і мистецтв України.

Держава сприяє підготовці кадрів реставраторів, розвитку мережі спеціалізованих реставраційних закладів.

Р о з д і л І V

МІЖНАРОДНА ДІЯЛЬНІСТЬ МУЗЕЇВ

Стаття 25. Міжнародна діяльність музеїв

Музеї України беруть участь у міжнародному культурному співробітництві в галузі музейної справи на основі багатосторонніх та двосторонніх угод.

Участь музеїв у міжнародному культурному співробітництві здійснюється у встановленому порядку шляхом:

проведення спільних наукових досліджень на основі розробки і реалізації міжнародних наукових програм;

здійснення взаємного обміну музейною інформацією, виставками, вивчення міжнародного досвіду організації музейної справи;

проведення міжнародних конференцій, конгресів, симпозіумів, виставок та участі в них;

організації спільної підготовки музейних працівників, розвитку видавничої діяльності;

здійснення іншої спільної діяльності відповідно до угод, якщо вона не суперечить законодавству України та міжнародним договорам України.

Р о з д і л V

УПРАВЛІННЯ І САМОВРЯДУВАННЯ МУЗЕЇВ, ГАРАНТІЇ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ЇХ ПРАЦІВНИКІВ

Стаття 26. Державне управління музеями

Центральним органом виконавчої влади у сфері музейної справи є Міністерство культури і мистецтв України, яке здійснює організаційно-методичне керівництво у цій сфері. Міністерство культури і мистецтв України реалізує національну музейну політику в Україні; формує вимоги щодо державного статистичного

обліку музеїв, створених на території України; визначає державні потреби щодо музейного обслуговування та нормативи, що гарантують його належний рівень; створює спеціалізовані організаційні структури для науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення музеїв; здійснює координацію робіт по об'єднанню музеїв в єдину інформаційну систему; організує навчання та фахову перепідготовку музейних працівників; здійснює контроль за діяльністю музеїв, заснованих на державній та комунальній формах власності, обліком і збереженням Музейного фонду України; організує наукові дослідження в галузі музезнавства. (Частина перша статті 26 із змінами, внесеними згідно із Законом N 659-XIV (659-14) від 14.05.99)

Інші центральні та місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування здійснюють керівництво підвідомчими їм музеями.

Стаття 27. Самоврядування музеїв

Музеї мають право створювати органи самоврядування: вчені, наглядові, методичні, музейно-педагогічні, художні, реставраційні та інші ради, залучаючи до їх діяльності фахівців різного профілю.

Стаття 28. Гарантії прав і законних інтересів працівників музеїв

Правовий і соціальний захист працівників музеїв забезпечується державою і засновниками музеїв згідно з Основами законодавства України про культуру, цим Законом та іншими законами України.

Працівники музеїв мають право на:

діяльність відповідно до фаху та кваліфікації в музеях незалежно від форм власності;

захист у судовому порядку права інтелектуальної власності на результати наукової діяльності в галузі музейної справи;

безкоштовне користування довідково-інформаційною, бібліотечною і архівною базами музеїв України та відвідування музейних закладів;

участь у науково-дослідній роботі музеїв, у конференціях, семінарах, наукових читаннях;

підвищення кваліфікації, перепідготовку, вільний вибір програми, форм навчання, стажування в інших музеях, в тому числі за кордоном;

атестацію з метою одержання кваліфікаційної категорії, порядок проведення якої визначається Міністерством культури і мистецтв України;

(Дію абзацу восьмого частини другої статті 28 зупинено на 2004 рік згідно із Законом N 1344-IV (1344-15) від 27.11.2003) (Дію абзацу восьмого частини другої статті 28 зупинено на 2003 рік згідно із Законом N 380-IV (380-15) від 26.12.2002) (Дію абзацу восьмого частини другої статті 28 зупинено на 2002 рік згідно із Законом N 2905-III (2905-14) від 20.12.2001) (Дію абзацу восьмого частини другої статті 28 зупинено на 2001 рік згідно із Законом N 2120-III (2120-14) від 07.12.2000) доплату за вислугу років у музеї в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України (82-2005-п); грошову винагороду за сумлінну працю та зразкове виконання трудових обов'язків і матеріальну допомогу для вирішення соціально-побутових питань у розмірі та порядку, що встановлюються Кабінетом Міністрів України (82-2005-п); (Частина другу статті 28 доповнено абзацом дев'ятим згідно із Законом N 659-XIV (659-14) від 14.05.99)

(Абзац дев'ятий частини другої статті 28 набирає чинності з дня введення в дію Закону України про Державний бюджет України на 2000 рік згідно із Законом N 659-XIV (659-14) від 14.05.99)

безплатне користування у межах встановлених норм житлом з опаленням і освітленням, якщо вони проживають у селах і селищах; (Частина другу статті 28 доповнено абзацом десятим згідно із Законом N 659-XIV (659-14) від 14.05.99)

(Абзац десятий частини другої статті 28 набирає чинності з дня введення в дію Закону України про Державний бюджет України на 2000 рік згідно із Законом N 659-

XIV (659-14) від 14.05.99)

вимогу до юридичних і фізичних осіб про припинення дій, що загрожують збереженню пам'яток Музейного фонду України.

Пільги на безплатне користування житлом з опаленням та освітленням, передбачені абзацом десятим частини другої цієї статті, надаються:

працівникам за умови, якщо розмір наданих пільг у грошовому еквіваленті разом із середньомісячним сукупним доходом працівника за попередні шість місяців не перевищує величини доходу, який дає право на податкову соціальну пільгу, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

пенсіонерам за умови, якщо середньомісячний сукупний дохід сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців не перевищує величини доходу, який дає право на податкову соціальну пільгу, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

{ Статтю 28 доповнено частиною третьою згідно із Законом N 107-VI (107-17) від 28.12.2007 }

Стаття 29. Гарантії майнових прав музеїв

Держава гарантує захист майнових прав музеїв усіх форм власності. Вилучення державою у музеїв їх фондів та іншого закріпленого за ними майна може здійснюватися лише у випадках, передбачених законами України.

Музеї, що є у державній чи комунальній власності, не підлягають приватизації. (Частина друга статті 29 в редакції Закону N 659-XIV (659-14) від 14.05.99)

Р о з д і л VI

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО МУЗЕЇ ТА МУЗЕЙНУ СПРАВУ

Стаття 30. Відповідальність за шкоду, завдану Музейному фонду України

Матеріальна шкода, завдана музею громадянами чи юридичними особами, відшкодовується згідно з чинним законодавством.

Стаття 31. Відповідальність за порушення законодавства України про музеї та музейну справу

Особи, винні у порушенні законодавства про музеї та музейну справу, несуть відповідальність згідно з чинним законодавством.

Президент України

Л.КУЧМА

м. Київ, 29 червня 1995 року

249/95-ВР

ПОСТАНОВА КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

Про затвердження Положення про Музейний фонд України

Відповідно до статті 15 Закону України "Про музеї та музейну сприву" (249/95-ВР) Кабінет Міністрів України постановляє:

Затвердити Положення про Музейний фонд України (додається).

ПОЛОЖЕННЯ про Музейний фонд України

Загальна частина

1. Це Положення визначає порядок формування Музейного фонду, ведення обліку його пам'яток, забезпечення їх охорони, збереження і використання.

2. Дія цього Положення поширюється на всі види музеїв, передбачені статтею 6 Закону України "Про музеї та музейну справу" (249/95-ВР) (далі — музеї), а також на юридичних і фізичних осіб, у власності, користуванні чи володінні яких перебувають пам'ятки Музейного фонду.

3. Музейний фонд — це сукупність рухомих пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, які мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення, незалежно від їх виду, місця створення і форми власності, та зберігаються на території України, а також нерухомих пам'яток, що знаходяться в музеях України і обліковані в порядку, визначеному Мінкультури.

До Музейного фонду можуть належати також пам'ятки, що перебувають за межами України і відповідно до міжнародних договорів підлягають поверненню в Україну.

Музейний фонд є національним багатством України і невід'ємною складовою частиною її культурної спадщини.

4. У цьому Положенні терміни вживаються у такому значенні:
пам'ятки — об'єкти природи, матеріальної і духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства;

музеї — це культурно-освітні та науково-дослідні заклади, призначені для вивчення, збереження і використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, прилучення громадян до надбань національної та світової історико-культурної спадщини;

музейний предмет — пам'ятка, яка має культурну цінність і належить до музейного зібрання;

музейна колекція — комплекс музейних предметів, об'єднаних за однією або кількома спільними ознаками;

музейне зібрання — науково організована сукупність музейних предметів і музейних колекцій, науково-допоміжних матеріалів, архівних та бібліотечних фондів;

обмін предметами Музейного фонду — одна з форм комплектування музейного зібрання, що здійснюється шляхом обміну з іншими музеями матеріалами дублетного фонду і непрофільними матеріалами на предмети, що відповідають профілю музейного зібрання;

постійне (тимчасове) зберігання — один з основних видів діяльності музею, що передбачає створення матеріальних і правових умов, за яких забезпечується

додержання спеціального науково обґрунтованого режиму зберігання музейних предметів та колекцій, переданих музею у постійне (тимчасове) користування.

5. Музеї зобов'язані забезпечити ведення обліку музейних предметів і музейних колекцій, їх охорону, збереження і використання.

Склад, формування та порядок обліку пам'яток Музейного фонду

6. До Музейного фонду України відносяться:

предмети і колекції, пов'язані з важливими подіями в житті України та інших країн, розвитком суспільства і держави, історією національно-визвольних змагань і революційних рухів та громадянських воєн, боротьбою за збереження миру, а також з розвитком науки і техніки, культури та побуту народів, життям політичних, державних, військових діячів, діячів науки, літератури, мистецтва, народних героїв, учасників історичних подій;

предмети і колекції, виявлені під час проведення археологічних розкопок, окремі випадкові знахідки;

твори образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, що мають художнє, історичне та наукове значення;

предмети і колекції геології, палеонтології, мінералогії, ґрунтознавства, ботаніки, антропології, зоології та інші природничі матеріали;

рукописи, рукописні книги, стародруки, рідкісні видання всіх видів друку (періодичні видання та ілюстрації до них, відозви, листівки тощо), автографи, щоденники, мемуари, листування та ін.;

пам'ятки монументального мистецтва, їх складові частини і фрагменти;

негативи на склі, плівці та інших матеріалах, фотовідбитки на папері, кераміці, метали та інших матеріалах; діапозитиви на склі чи плівці;

воскові валики для фонографів, платівки для грамофонів, патефонів, електрофонів (моно, стерео або квадро), магнітні стрічки та диски;

інші предмети і колекції, що мають культурну цінність.

7. Унікальні пам'ятки Музейного фонду, а також ті, що мають виняткове художнє, історичне, етнографічне і наукове значення, незалежно від форми власності і місця зберігання, заносяться Мінкультури до Державного реєстру національного культурного надбання.

8. Формування Музейного фонду України здійснюється шляхом: придбання пам'яток Мінкультури, іншими центральними органами виконавчої влади, їх органами на місцях, органами місцевого самоврядування в межах їх повноважень — за рахунок коштів державного ^{бюджету} і коштів місцевих бюджетів, та музеями — за рахунок власних коштів;

передачі музеям у встановленому поряд, виявлених під час археологічних, етнографічних, науково-природничих та інших експедицій, будівельних, ремонтних або реставраційних робіт, у тому числі з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та скарбів;

безоплатної передачі музеям пам'яток підприємствами, установами, організаціями і громадянами;

передачі музеям пам'яток, що перебували у складі майна, конфіскованого згідно із законодавством, а також майна, що перейшло за правом спадкоємства державі;

повернення в Україну розшуканих пам'яток, які були незаконно вивезені;

передачі пам'яток, вилучених на митницях;

поповнення музейних зібрань іншими способами, що не суперечать законодавству.

9. Музейний фонд складається з державної і недержавної частини.

10. До державної частини Музейного фонду належать музейні зібрання та окремі пам'ятки, що є державною власністю.

11. Музейні предмети і музейні колекції, що знаходяться в музеях, переданих із державної до комунальної власності, є державною власністю і належать до державної частини Музейного фонду. У разі передачі музеїв державної форми власності до комунальної власності музейні предмети і музейні колекції залишаються у державній власності і належать до державної частини Музейного фонду.

Перелік музеїв, у яких зберігаються музейні предмети і музейні колекції, що є державною власністю і належать до державної частини Музейного фонду України, затверджується Кабінетом Міністрів України.

12. Музейні предмети і музейні колекції, що належать до державної частини Музейного фонду, не можуть бути предметом застави і не підлягають відчуженню, за винятком обміну на інші музейні предмети та музейні колекції. Рішення про обмін музейних предметів і музейних колекцій, що належать до державної частини Музейного фонду, приймається Мінікультури.

13. Пам'ятки, що належать до державної частини Музейного фонду, підлягають обліку.

14. Порядок обліку, охорони, зберігання, консервації, реставрації музейних зібрань та окремих пам'яток, що належать до державної частини Музейного фонду, визначається інструкцією, затверджуваною Мінікультури.

15. Віднесення пам'яток до державної частини Музейного фонду провадиться за рішеннями фондово-закупівельних комісій музеїв, що приймаються на підставі результатів експертизи їх культурної та музейної цінності.

16. Музеями ведеться облік музейних предметів і музейних колекцій у спеціальних фондово-облікових документах, які повинні забезпечувати можливість повної ідентифікації цих предметів і колекцій та містити відомості про їх місцезнаходження, стан збереження тощо.

Основні фондово-облікові документи підлягають безстроковому зберіганню.

17. Передача музейних предметів і музейних колекцій державної частини Музейного фонду на постійне зберігання іншим музеям у межах України здійснюється за згодою музеїв, в яких вони зберігаються:

за рішенням Мінікультури або іншого центрального органу виконавчої влади, до сфери управління якого належить музей, — для музеїв, заснованих на державній формі власності;

за рішенням Мінікультури або іншого центрального органу виконавчої влади, до сфери управління якого належить музей, та за погодженням з відповідним структурним підрозділом місцевого органу виконавчої влади — для музеїв, заснованих на комунальній формі власності.

18. Передача музейних предметів і музейних колекцій державної частини Музейного фонду на тимчасове зберігання іншим музеям, юридичним і фізичним особам у межах України здійснюється за згодою музеїв, в яких вони зберігаються:

за рішенням Мінікультури або іншого центрального органу виконавчої влади, до сфери управління якого належить музей, — для музеїв, заснованих на державній формі власності;

за рішенням структурного підрозділу місцевого органу виконавчої влади, до сфери управління якого належить музей, — для музеїв, заснованих на комунальній формі власності.

19. Передача музейних предметів і музейних колекцій державної частини Музейного фонду на тимчасове зберігання за межі України з метою їх експонування на виставках або для реставрації здійснюється з дозволу Мінікультури.

20. Порядок використання музейних зібрань у разі ліквідації музеїв, заснованих на державній або комунальній формі власності, визначають їх засновники за погодженням з Мінкультури.

У разі ліквідації підприємств, установ, організацій, у складі яких діють музеї, а також у разі ліквідації музеїв, які діяли на громадських засадах, їх музейні зібрання, що належать до державної частини Музейного фонду, передаються до відповідних державних профільних музеїв за рішенням структурного підрозділу місцевого органу виконавчої влади, у якому музейні зібрання перебували на обліку.

21. Контроль за станом обліку, охорони, збереження, використання та переміщення музейних предметів і музейних колекцій, що належать до державної частини Музейного фонду, здійснюється Мінкультури.

22. До недержавної частини Музейного фонду належать музейні предмети і музейні колекції, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення, зберігаються в музеях, заснованих на приватній формі власності, а також пам'ятки, що є власністю громадських та релігійних організацій, окремих громадян та їх об'єднань і не віднесені або не підлягають віднесенню до державної частини Музейного фонду.

Зібрання музеїв, заснованих на приватній формі власності, не можуть бути предметом застави, якщо заставодержателем є іноземний громадянин або особа без громадянства, яка не проживає в Україні.

23. Пам'ятки недержавної частини Музейного фонду підлягають обліку відповідно до інструкції, затвердженої Мінкультури.

24. Передача пам'яток недержавної частини Музейного фонду на постійне (тимчасове) зберігання музеям, юридичним і фізичним особам здійснюється в порядку, що визначається сторонами.

26. У разі ліквідації музеїв, заснованих на приватній формі власності, переважне право на придбання музейних зібрань за інших рівних умов має держава.

Охорона, збереження і використання Музейного фонду України

Охорона музейних предметів і музейних колекцій, що входять до складу Музейного фонду України, здійснюється у порядку, що визначається інструкцією з організації охорони державних музеїв, історико-культурних заповідників, інших важливих об'єктів культури підрозділами Державної служби охорони при МВС, затвердженою спільним наказом МВС та Мінкультури.

27. Музейні предмети і музейні колекції вважаються такими, що включені до Музейного фонду, з дня їх реєстрації у фондово-обліковій документації відповідного музею. Музейні предмети і музейні колекції використовуються для розвитку освіти, науки та культури, залучення громадян до оволодіння надбаннями національної та світової історико-культурної спадщини шляхом:

створення експозицій і виставок та проведення на їх основі науково-дослідницької і культурно-освітньої роботи;

підготовки та видання каталогів, збірок наукових праць, окремих монографій, буклетів, путівників тощо;

поширення інформації та надання юридичним і фізичним особам наукових консультацій щодо складу і змісту музейних колекцій та з інших питань музейної діяльності;

створення автоматизованих інформаційно-пошукових систем обліку музейних зібрань, входження до міжнародних інформаційних систем та забезпечення доступу до них громадян.

28. Музеями можуть встановлюватися обмеження на доступ дослідників до музейних предметів і музейних колекцій у зв'язку з незадовільним станом їх збереження, проведенням реставраційних та консерваційних робіт, перебуванням у постійно діючій експозиції чи на виставці.

Навчальні матеріали до семінарських занять та самостійної роботи

29.Порядок доступу до музейних предметів і музейних колекцій, що знаходяться у фондосховищах, визначається інструкцією, затвердженою музеєм на основі типової інструкції, затвердженої Мінкультури.

30.Виготовлення образотворчої, друкованої, сувенірної продукції використанням зображень музейних предметів і музейних колекцій здійснюється відповідно до законодавства та з дозволу музеїв, де зберігаються ці пам'ятки.

Прем'єр-міністр України
м. Київ Інд. 28

В. ЮЩЕНКО

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів України
від 20 липня 2000 р. № 1147

Музейна мережа у Тернопільській області

Тернопільщина – один з найбагатших осередків музейництва України. Серед туристично-найпринадніших музеїв області варто назвати: Тернопільський краєзнавчий, Тернопільський художній, Обласний історико-меморіальний музей політв'язнів, Музей "Зборівська битва" у Зборові, Борщівський краєзнавчий, Бережанський краєзнавчий, Бережанський музей книги і Меморіальний музей Богдана Лепкого в Бережанах, Бучацький краєзнавчий, Кременецький краєзнавчий, Гусятинський краєзнавчий, Заліщицький краєзнавчий, Збаразький краєзнавчий, Тербовлянський історико-краєзнавчий, Чортківський краєзнавчий, Шумський краєзнавчий, Денисівський краєзнавчий, Музей історії християнства у Почаєві, Копичинський музей театрального мистецтва, Меморіальний комплекс-музей "Молотківська трагедія" у Молоткові Лановецького району, Меморіальна садиба-музей Леся Курбаса у Старому Скалаті Підволочиського району, Меморіальний музей Уласа Самчука у Телявці Шумського району, Меморіальний музей Соломії Крушельницької у селі Біла Тернопільського району, Етнографічно-меморіальний музей В. Гнатюка у Велесневі Монастирського району, Художньо-меморіальний музей Леопольда Левицького у Бурдяківці Борщівського району, Меморіально-художній музей І. Хворостецького у Почаєві, Меморіальний музей О. Неприцького-Грановського (с. Великі Бережці) та ін.

Найбільш облаштований музейний комплекс краю — *Державний історико-архітектурний заповідник у Збаразі*. Осердя заповідника є Збаразький замок, збудований князями Збаразькими — Юрієм і Христофором. Проект замку Христофор замовив у видатного теоретика і практика італійської архітектури Вінченцо Скамоцці 1612 р. Проте саме будівництво твердині розпочалося пізніше — в 1620 р. Після смерті Юрія Збаразького — останнього представника роду Збаразьких, його замок перейшов у володіння князів Вишневецьких, які продовжили роботи і з укріплення оборонних споруд та впорядкування палацу.

У середині XVII ст. відбулися зміни, що спричинили втрату фортифікаційної слави замку. Польські магнати Потоцькі, які стали його власниками, перетворили замок на звичайне феодальне помістя.

Відреставрований Збаразький замок-палац розміщено на вершині гори. Будівля двоповерхова, з характерними для ренесансу формами. Тильна сторона палацу прилягає до південно-східного валу так, що другий поверх виходить на терасу і з напільної сторони палац видається одноповерховим. Замкове подвір'я по периметру оточене одноповерховими казематами. Фасади казематів витримані у ренесансних формах.

Всередині замку-музею розміщено зали з тематичними експозиціями "Археологія і етнографія краю". Тут можна побачити велику кількість експонатів, які були знайдені під час численних археологічних розкопок і зібрані в етнографічних експедиціях.

Два інших зали першого поверху займає експозиція "Килимарство краю" та "Історія архітектури міста Збаража". Сьогодні тривають роботи зі створення широкомасштабної діорами "Облога Збаразького замку 1649 року".

Під музейні кімнати відведено також каземати лівого крила та в'їзну вежу. Екскурсії музеєм та територією замку проводяться систематично.

Одним з кращих в Україні є *Кременецький краєзнавчий музей*. Розташований у приміщенні колишньої Волинської духовної консисторії. Виник музей за польського врядування у 1937 р. і спочатку називався Muzeum Ziemi Krzemienieckiej im. Willibalda Bessera. Нині фонди музею нараховують близько 65 тис. експонатів, які знайомлять з природою, матеріальною і духовною культурою та етнографічними особливостями Південної Волині. Експозиція Кременецького музею розгорнута в 10

залах. Тут представлені ентомологічні, палеонтологічні, археологічні, нумізматичні колекції, старовинна зброя, предмети побуту, вироби майстрів народної творчості, першодруки творів польського поета Ю. Словацького, особисті речі українського композитора М. Вериківського, полотна Ж. Сафонова, А. Лазарчука, В. Галімського та інших відомих митців.

Відвідувачі музею мають змогу побачити справжню кольчугу руського воїна, середньовічні мечі, рідкісні стародруки, українські грошові знаки епохи визвольних змагань 1917 - 1920 рр., ознайомитися з матеріалами про перебуванні в Кременці Т. Шевченка, М. Костомарова, Лесі Україні, М. Коцюбинського та інших видатних людей. У науковій бібліотеці музею нараховується близько 12 тис. книг, у т. ч. чимало рідкісних видань.

Борщівський краєзнавчий музей — один з найвідвідуваніших в області (завдяки розташуванню на під'їзді до славнозвісних лабіринтових печер Подністров'я). Його експозицію присвячено передусім багатющій спадщині Трипільській культури, пам'ятки якої в краї зустрічаються майже під ногами. Окрасою експозиції є археологічні пам'ятки з печери Вертеба — унікального культово-житлового комплексу епохи неоліту-міді — а саме: культова кераміка з загадковими міфологічними протописьменами й орнаментами, керамічні фігурки жінок-рожаниць Трипільської культури, фігурки бика, що несе на собі жінку (сенсаційна трипільська інтерпретація індоєвропейського міфу про викрадення биком-Зевсом діви-Європи), ужитково-побутові речі трипільців та багато інших цікавинок.

Краєзнавчий музей Гусятина цінний передусім тим, що міститься в унікальній пам'ятці сакрального зодчества початку XVII ст. — юдейській синагозі, збудованій у величому готично-мавританському стилі. У музеї можна оглянути кістки мамонта, трипільську й слов'янську кераміку, колекцію паперових грошей та монет XVII—XX ст., картини подільських художників тощо.

Додаток Г

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ЗАПОВІДНИКИ УКРАЇНИ

Київщина

1. Національний заповідник "Софія Київська", м. Київ, вул. Володимирська, 24.
2. Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник, м. Київ, вул. Січневого повстання, 21.
3. Державний історико-архітектурний заповідник "Стародавній Київ", м. Київ, Андріївський узвіз, 5.
4. Державний історико-меморіальний заповідник "Лук'янівське кладовище", м. Київ, вул. Дорогожицька, 7.
5. Державний історико-меморіальний заповідник "Биківнянські могили", селище Биківня.

Автономна Республіка Крим

6. Національний заповідник "Херсонес Таврійський", м. Севастополь, вул. Дрежня, 1.
7. Державний історико-культурний заповідник у м. Керчі, вул. Свердлова, 7 (вул. Айвазовського, 5).
8. Державний історико-культурний заповідник у м. Бахчисараї, вул. Річна, 133.
9. Державний палацо-парковий музей-заповідник у м. Алупці, Палацове шосе, 10.
10. Державний архітектурно-історичний заповідник "Судацька фортеця" (філія Національного заповідника "Софія Київська").
11. Республіканський історико-археологічний заповідник "Калос Лімен", смт Чорноморське.
12. Історико-культурний заповідник "Старий Крим", Кіровський район, м. Старий Крим.

Волинська

13. Державний історико-культурний заповідник "Буша", с. Буша. Волинська
14. Луцький історико-культурний заповідник, вул. Драгоманова, 23.
15. Державний історико-культурний заповідник "Володимир", м. Володимир-Волинський.

Донецька

16. Державний історико-архітектурний заповідник у м. Слов'яногірську.

Запорізька

17. Національний заповідник "Хортиця".
18. Державний історико-археологічний заповідник "Кам'яна Могила", Мелітопольський район.
19. Історико-архітектурний музей-заповідник "Садиба Попова" у м. Василівці.

Івано-Франківська

20. Національний заповідник "Давній Галич", Галицький район, с. Крилос, м. Галич, вул. І. Франка, 1.

Київська

21. Національний історико-етнографічний заповідник "Переяслав", м. Переяслав-Хмельницький, вул. Т. Шевченка, 8.
22. Державний історико-культурний заповідник у м. Вишгороді, вул. Шкільна, 58.
23. Державний музей-заповідник "Битва за Київ у 1943 році", Вишгородський район, с. Нові Петрівці.

Кіровоградська

24. Державний музей-заповідник І. Карпенка-Карого (Тобілевича) "Хутір Надія", Кіровоградський район, с. Миколаївка.

Львівська

26. Державний історико-архітектурний заповідник у м. Львові, вул. Валова, 20.

26. Історико-культурний заповідник "Личаківський цвинтар".

27. Державний історико-архітектурний заповідник у м. Жовкві.

28. Державний музей-заповідник "Олеський замок", Буський район, смт Олесько.

29. Державний історико-культурний заповідник "Тустань", Сколівський район, с. Урич.

30. Державний історико-культурний заповідник "Нагуєвичі", Дрогобицький район, с. Нагуєвичі.

31. Державний історико-культурний заповідник у м. Белз.

32. Музей-заповідник "Золочівський замок".

Миколаївська

33. Історико-археологічний заповідник "Ольвія", Очаківський район, с. Парутино.

Полтавська

34. Національний музей-заповідник українського гончарства в смт Опішні, Зіньківський район, смт Опішня.

36. Державний історико-культурний заповідник "Поле Полтавської битви", м. Полтава, вул. Шведська могила, 32.

36. Державний музей-заповідник М. В. Гоголя, Шишацький район, с. Гоголеве.

Рівненська

37. Національний історико-меморіальний заповідник "Поле Берестецької битви", Радивилівський район, с. Пляшева.

38. Державний історико-культурний заповідник у м. Острозі, вул. Академічна, 5.

39. Державний історико-культурний заповідник у м. Дубні, вул. Замкова, 7.

Сумська

40. Державний історико-культурний заповідник у м. Глухові, вул. Шевченка, 30.

41. Державний історико-культурний заповідник у м. Путивлі, вул. Радянська, 60.

Тернопільська

42. Державний історико-архітектурний заповідник у м. Збараж.

43. Кременецько-Почаївський державний історико-архітектурний заповідник.

44. Державний історико-архітектурний заповідник у м. Бережанах.

Харківська

45. Історико-археологічний музей заповідник "Верхній Салтів", Вовчанський район, с. Верхній Салтів.

46. Чугуївський історико-культурний заповідник ім. І. Репіна.

Хмельницька

47. Національний історико-архітектурний заповідник "Кам'янець", вул. К. Маркса, 20.

48. Державний історико-культурний заповідник "Самчики", Старокостянтинівський район, с. Самчики.

49. Державний історико-культурний заповідник "Меджибіж", Летичівський район, смт Меджибіж.

Черкаська

50. Національний історико-культурний заповідник "Чигирин", вул. Грушевського, 26.

51. Шевченківський національний заповідник у м. Каневі — Тарасова гора.

52. Державний історико-культурний заповідник "Батьківщина Тараса Шевченка", Звенигородський район, с. Шевченкове, вул. Петровського, 3.

Навчальні матеріали до семінарських занять та самостійної роботи

53. Державний історико-культурний заповідник "Трахтемирів", Канівський район, с. Григорівка.
54. Державний історико культурний заповідник у м. Корсуні Шевченківському, м. Корсунь Шевченківський, вул. Коцюбинського, 4.
55. Державний історико-культурний заповідник у м. Кам'янці, вул. Леніна, 42.
Чернівецька
56. Державний історико-архітектурний заповідник "Хотинська фортеця".
Чернігівська
57. Національний архітектурно-історичний заповідник "Чернігів стародавній", вул. К. Маркса, 1.
58. Національний історико-культурний заповідник "Качанівка", Ічнянський район, селище Качанівка.
59. Державний історико-культурний заповідник "Гетьманська столиця", Бахмацький район, смт Батурин, вул. Леніна, 70.
60. Державний історико-культурний музей-заповідник "Слово о полку Ігоревім", м. Новгород-Сіверський, вул. Пушкіна, 1.

УНІФІКОВАНИЙ ПАСПОРТ МУЗЕЮ

затверджений наказом Міністерства культури і мистецтв України

від 30.04.1996 р. № 220

Код музею

I. Повна назва музею. II. Профіль музею.

III. Форма власності.

IV. Засновник, власник. V. Підпорядкування.

VI. Заклад, що здійснює методичне керівництво. VII. Статус.

VIII. Категорія музею (за групою оплати праці). IX. Адреса музею, телефон, факс. X.

Короткі історичні відомості (дата заснування з посиланням на джерела).

XI. Структура музею (назви структурних підрозділів, включаючи госпрозрахункові та кооперативні підприємства, з переліком штатних посад).

XII. Керівний склад музею.

1. Директор музею, зав. філіалом чи відділом;
2. Заступник директора з наукової роботи;
3. Головний хранитель.

XIII. Персонал музею:

1. Всього працівників.
2. Наукових працівників та екскурсоводів, з них:
 - Мають вчений ступінь.
 - Мають вищу профільну освіту.
 - Мають вищу освіту.

XIV. Нерухомі пам'ятки історії та культури у складі музею:

1. Загальна кількість, з них:
 - Музеєфіковані.
 - Немусеєфіковані.

XV. Характеристика музейного приміщення:

1. Кількість будівель.
2. Спеціально побудоване (автори, коли).
3. Пристосоване.
4. Пам'ятки архітектури чи історії (короткі історичні відомості).

XVI. Технічний стан будівель:

1. Потребує реставрації.
2. Потребує капітального ремонту.
3. Аварійне приміщення.
4. Належний стан.

XVII. Площа музею:

1. Загальна.
2. Експозиційна.
3. Фондосховища.
4. Кінолекційного залу.
5. Виставочних залів.
6. Прилеглої території.
7. Експозицій просто неба.
8. Реставраційної майстерні.

9. Фотолабораторії.
10. Таксидермічної лабораторії.
11. Інші.

XVIII. Охорона музею:

1. Дата та номер документа про взяття під охорону.
2. Відомча охорона.
3. Мілицейська охорона.
4. Сторожова охорона.
5. Охоронно-пожежна сигналізація.
6. Пункт централізованого спостереження.
7. Промислова телевізійна установка.

XIX. Технічне оснащення музею:

1. Світло-, звуко-, аудіообладнання, монітори, фонотеки, лабораторії для фонозапису.
2. Автоматизована система обліку і накопичення інформації.
3. Фото-, кінообладнання, засоби поліграфії.
4. Інше.

XX. Фонди музею:

1. Загальна кількість одиниць збереження.
2. Кількість музейних предметів основного фонду.
3. Кількість музейних предметів, що входять до Державного реєстру національного культурного надбання.

XXI. Характеристика експозиційних розділів:

1. Назва розділу.
2. Дата останньої реекспозиції.
3. Кількість експонатів основного фонду.

XXII. Режим роботи музею.

XXIII. Дата складання паспорта.

XXIV. Печатка музею і підпис директора.

Рекомендації по заповненню уніфікованого паспорта музею

Додаток № 2 до Положення про державну реєстрацію, перереєстрацію та облік музеїв

затверджений наказом Міністерства культури і мистецтв України

від 30.04.1996 р. № 220

Уніфікований паспорт (далі — паспорт) складають і реєструють в органах культури всі музеї незалежно від їх видів, статусу, форм власності і відомчого підпорядкування.

Паспортні дані музеїв, що працюють на правах філіалів і відділів, у паспорти головних музеїв не включаються.

Паспорт складають у 3-х примірниках: один примірник залишається у музеї, другий — подається у відповідний орган культури, третій — надсилається до Міністерства культури і мистецтв України.

Код музею складається:

1. Перші дві-три літери з титульної назви музею.
2. Перша літера профілю музею. Дріб
3. Категорія за групою оплати праці.

4. Перша літера статусу музею.

Наприклад:

— Дніпропетровський історичний музей ім. Д. І. Яворницького, профіль — історичний, категорія за групою оплати праці — 1, статус — юридична особа. Код: ДНІ/Ю.

— Охтирський краєзнавчий музей, профіль — краєзнавчий, категорія за групою оплати праці — 2, статус — філіал. Код:ОхтК/2Ф.

У разі зміни паспортних даних, відомості про них, завірені печаткою органу, що зареєстрував музей, у 10-денний термін надсилаються до Міністерства культури України.

Розділ I. Повна назва музею. Вказується повністю і повинна відповідати назві, прийнятій у документах про заснування або в документах про зміну назви музею.

Розділ II. Профіль музею. Визначається відповідно до Закону України "Про музеї та музейну справу" та класифікатора, розробленого Міністерством культури і мистецтв України.

Розділ III. Форма власності. Вказується належність до однієї з форм власності (державна, комунальна, приватна, колективна та ін.).

Розділ V. Підпорядкування. Вказується відомча належність музею, наприклад: Міністерство культури і мистецтв України, Міністерство охорони здоров'я України, Національна академія наук України, тощо.

Для музеїв системи Міністерства культури і мистецтв України — обласне управління культури, міський (районний) відділ культури.

Розділ VII. Статус музею. Вказується, чи є музей юридичною особою, чи працює на правах філіалу або окремого відділу. Музеям, які працюють на правах філіалів і окремих відділів, треба вказати також повну назву головного музею, структурним підрозділом якого вони є.

Розділ IX. Адреса музею, телефон, факс. Вказується повна адреса (поштовий індекс, область, район, населений пункт, вулиця, номер будинку).

Розділ XII. Керівний склад музею. У пунктах 1—3 розділу вказуються прізвище, ім'я та по батькові, освіта, спеціальність, стаж роботи в музеї.

Розділ XIII. Персонал музею. У пункт 3 вноситься кількість наукових працівників та екскурсодів, і які мають вчений ступінь з дисциплін, що відповідають профілю музею. Дані пункту 3 в пункти 4, 5 не включаються.

У пункті 4 вказується кількість наукових працівників та екскурсодів, які мають вищу освіту зі спеціальностей "Музеєзнавство та охорона пам'яток історії та культури", а також спеціальностей, що відповідають профілю музею.

У пункт 5 вноситься кількість наукових працівників та екскурсодів, які мають вищу освіту зі спеціальностей, що не відповідають профілю музею.

Сума даних пунктів 3, 4, 5 повинна відповідати даним пункту 2.

Розділ XV. Характеристика музейного приміщення. Дані пунктів 2, 3, 4 подаються окремо по кожній будівлі.

Розділ XVI. Технічний стан будівель. Дані подаються окремо по кожній будівлі.

Розділ XVII. Площа музею. Дані подаються в цілому по музею і окремо по кожній будівлі.

Розділ XVIII. Охорона музеїв. Дані подаються окремо по кожній будівлі.

Розділ XIX. Технічне оснащення музею. Пункт 1 передбачає дані про наявність у музеї спеціального світла, технічного, звукотехнічного, проєкційного, телевізійного обладнання; аудіовізуальних засобів; засобів захисту від ультрафіолетових, інфрачервоних та інших випромінювань.

У пункті 2 вказується наявність електронно-обчислювальних машин.

У пункті 3 вказується обладнання фотокінолабораторій, апаратура для мікрофільмування і засоби малої поліграфії.

Розділ XX. Фонди музею. У пункт 1 вноситься кількість музейних предметів основного фонду та кількість предметів науково-допоміжного фонду, які перебувають у фондах та експозиції музею.

У пункт 3 вноситься кількість експонатів, що мають виняткову культурну та історичну цінність.

Розділ XXI. Характеристика експозиційних розділів. У пункті 3 вказується кількість експонатів, що знаходиться в стаціонарних експозиціях музею.

Розділ XXII. Режим роботи музею. Треба вказати час роботи музеою та вихідні дні.

Основні експозиційні прийоми:

- ✓ виділення експозиційних центрів і чільних експонатів, що мають максимальне сутнісне й образне навантаження;
- ✓ розрядка шляхом створення ділянок порожнього простору навколо найважливіших експонатів з метою акцентування на них уваги;
- ✓ виявлення логічних, образно-естетичних та сприйняттєво-візуальних зв'язків між предметами;
- ✓ зіставлення або протиставлення (прийом контрастного показу);
- ✓ "масований" показ однотипних предметів, сконцентрованих на невеликій площі;
- ✓ розташування експонатів, котрі вимагають розгляду з близької відстані, у межах найзручнішого для огляду експозиційного поясу — вздовж смуги вертикальної поверхні експозиційного приміщення на рівні від 70—80 см (нижня межа) до 200—220 см (верхня межа) від підлоги;
- ✓ виділення першого і другого планів, а також створення схованого плану експозиції в турнікетах, касетних стендах тощо;
- ✓ застосування дзеркал, луп, обертових подіумів та інших технічних засобів.

Класифікація музейних екскурсій

- 1) **за змістом** (тематичні, оглядові);
- 2) **за складом відвідувачів** (для школярів, військових, вчених тощо);
- 3) **за цільовим призначенням** (навчальні, загальноосвітні, вузькоспеціальні) ;
- 4) **за місцем проведення** (історико-революційні пам'ятки, історичні місця тощо);
- 5) **за способом пересування** (пішохідна, автобусна, комбінована);
- б) **за методом роботи** (за наперед поставленими завданнями або з аналізом окремих експонатів).
- 7) **за формою проведення** екскурсії бувають кількох видів:
 1. характеристика окремих експонатів — розповідь про походження предмета, його призначення, матеріал, техніку виготовлення тощо (головну увагу тут приділяють розкриттю змісту предмета та його зв'язку з іншими експонатами);
 2. аналіз матеріалу експозиції із застосуванням методу індукції (від окремого до загального) та дедукції (висвітлення загальних положень на конкретному матеріалі);
 3. емоційна розповідь — створення яскравого образу на основі аналізу експонатів (тут особливо потрібно добре знання експонатів та епохи, вміння емоційно вплинути на слухачів).

Найбільш поширеними є *оглядові екскурсії*. Це загальний, або, як його називають, наскрізний, показ музею. Такі екскурсії охоплюють великий хронологічний період, ознайомлюють з пам'ятками різних епох, розкривають тривалі етапи розвитку техніки, військової справи, історії, економіки, мистецтва. Оглядові екскурсії, отже, ознайомлюють лише з основними колекціями. Останнім часом у зв'язку з розвитком масового туризму значення цього виду екскурсій особливо зросло.

Тематичні екскурсії являють собою цілеспрямовану розповідь на певну музейну тему. Вони бувають: історичні, історико-революційні, літературні, мистецтвознавчі, природничо-наукові. Темі таких екскурсій можуть бути широкими (охоплювати увесь розділ експозиції) і вузькими (стосуватися окремого експозиційного комплексу). Вони спрямовані на поглиблене й різностороннє ознайомлення з музейними матеріалами.

НАКАЗ

ДЕРЖАВНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ УКРАЇНИ

**Кваліфікаційні вимоги для
екскурсоводів**

Екскурсоводами можуть працювати особи, які мають базову вищу освіту, повну вищу освіту; мають посвідчення або диплом про спеціальну екскурсійну підготовку (учбовий заклад, курси підвищення або перепідготовки фахової кваліфікації) та отримали дозвіл у встановленому порядку.

Для осіб, які мають учений ступінь та вчене звання, вимога щодо наявності посвідчення або диплома про спеціальну екскурсійну підготовку не є обов'язковою.

Для екскурсоводів знання іноземної мови не є обов'язковою умовою.

Екскурсоводи, що надають екскурсійні послуги, повинні мати:

- високий освітній рівень в різних галузях знань зі спеціальним акцентом на краєзнавство, історію, географію, мистецтво і архітектуру, економіку, політику, релігію тощо. Постійно вдосконалювати свої знання та професійні навички;
- знання спеціальної термінології відповідно до екскурсійної тематики;
- гуманітарні навички та навички спілкування, володіння технологією відбору інформації, вміння встановити сприятливу дружню атмосферу в екскурсійній групі;
- перелік екскурсійних тем та шляхової інформації про визначні місця або місцевості за маршрутом слідування групи до місця призначення, підтверджених контрольними текстами та методичними розробками, технологічними картами, рецензуванням на прослуховування на маршруті тощо (наявність переліку документації відповідно до вимог чинних стандартів, норм та правил у галузі туризму), характеристики з місця екскурсійної роботи;
- відповідність критеріям оцінки розповіді екскурсовода, зокрема ознайомлювальна цінність, чіткість висловлювання, зацікавленість, емоційність, доступність викладення тексту екскурсії, техніка та культура мови.

ГЛОСАРІЙ

найуживаніших термінів, понять з

«ОСНОВИ МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ»

Археологічні музеї — це самостійний вид музеїв історичного профілю, що збирають, зберігають, вивчають і експонують предмети, що мають історичну цінність; їхні збірки комплектуються з пам'яток матеріальної культури від найдавніших часів до середньовіччя, виявлені під час археологічних досліджень.

Архітектурні музеї — це профільний тип музеїв, що зберігають та популяризують творіння людських рук, пов'язані з історією і практикою архітектури.

Архітектурно-художня концепція експозиції — це модель естетично-просторової побудови експозиції, в якій кристалізується провідна художня ідея, палітра художніх образів, задаються тонально-кольорні й дизайнерські рішення.

Будинки музеї — це поширений вид ансамблево-меморіальних музеїв, споріднених із музеями-садибами. Основна відмінність названих видів полягає в тому, що садиба охоплює прилеглу територію (освоєну, окультурену, природну) і належить зазвичай до сільських територій. Натомість, будинок-музей тяжіє до міського ландшафту й переважно обмежується архітектурним ансамблем споруди.

Веб-(web-)сайт музею — це офіційне представництво музею у глобальній інформаційній мережі Інтернет.

Виставка (тимчасова експозиція) — сукупність музейних предметів, виставлених для огляду на короткий термін.

Виставково-ділова (форумна) діяльність — одна з форм маркетингово-інформаційної діяльності музею, що приурочена до його участі у різноманітних міжнародних музейних форумах і салонах.

Виставково-експозиційна виїзна діяльність — одна з форм експозиційної діяльності музею, що зводиться до обміну експозиціями та тематичними виставками між окремими музеями та країнами; це дає змогу музеєві "мандрувати" до масового споживача й актуалізувати у суспільстві увагу до визначних колекцій світової культурної спадщини.

Відомчі музеї — це музеї різного профілю, що підпорядковуються окремим міністерствам і відомствам. Вони створюються з метою репрезентації історії розвитку певної галузі: транспорту, охорони здоров'я, силових відомств (оборони,

внутрішніх справ), НАН України тощо.

Відтворений музейний предмет — предмет, створений з метою відтворення зовнішнього вигляду музейного предмета. Відтворені предмети поділяються на такі типи: копія, авторське повторення, репродукція, підробка, модель, муляж, зліпок, макет, голограма.

Військово-історичні екскурсії — екскурсії, що проводяться місцями бойової слави (наприклад, битви під Жовтими Водами) або націлені на відвідування фортифікаційних споруд давнього воєнно-інженерного мистецтва (фортеці, замки, земляні вали, бастіони, дзоти, криївки тощо).

Віртуальні відвідувачі музею — численна аудиторія осіб, які цілеспрямовано чи спонтанно "заходять" на офіційний веб-сайт музею і знайомляться з його віртуальною експозицією і каталогами, новинами і рекламними анонсами, а також здійснюють on-line чи e-mail-запити до адміністрації цього музею з метою пошуку і з'ясування певної дослідницької інформації, придбання квитків для відвідування музею чи його нової виставки, купівлі музейних зображень високої якості чи поліграфічної продукції цього музею.

Віртуальні музеї — це музеї, що існують у глобальній інформаційно-комунікаційній мережі Інтернет завдяки об'єднанню інформаційних і творчих ресурсів для створення принципово нових віртуальних продуктів: віртуальних виставок, колекцій, віртуальних версій неіснуючих об'єктів та ін.

Воєнно-історичні музеї — окремий вид музеїв історичного профілю, що відображають військову історію країни, розвиток військової техніки й мистецтва війни, історію окремих родів військ і видів озброєнь.

Галузеві музеї — це музеї, присвячені окремим галузям науки, техніки і технології промислового виробництва.

Гід-екскурсовод — це особа, яка володіє фаховою інформацією про країну (місцевість) перебування, визначні місця, об'єкти показу, а також мовою цієї країни чи мовою іноземних туристів, яких приймають, або загальнозрозумілою для них мовою надає екскурсійно-інформаційні, організаційні послуги учасникам туру в межах договору про надання туристичних послуг.

Господарська зона музею — площа, на якій розміщені допоміжні господарські об'єкти.

Громадські музеї — поширений тип закладів, що перебуває під ові кою громадських організацій (профспілок, партій тощо).

Державна частина Музейного фонду України — музейні зібрання та окремі пам'ятки, що є державною власністю.

Державні музеї — це чільна група музеїв держави, що підпорядковані Кабінету Міністрів України і здійснюють свою діяльність у руслі загальнодержавної концепції розвитку музейної мережі.

Додаткові музейні послуги — це будь-які інші послуги, які надаються працівниками для задоволення попиту відвідувачів та потребують додаткових зусиль музею: доступ до фондів музейних зібрань, наукове консультування, постачання довідкової інформації засобом мас-медіа (телебачачам, пресі), проведення мистецтвознавчих і вартісних експертиз, реставраційні роботи, організація аукціонів, творчих вечорів і презентацій, недільних шкіл етикету й культурології для дітей та підлітків, здача окремих приміщень в оренду іншим суб'єктам ринку та ін.

Екомузеї — це інноваційний тип так званих змішаних соціально-середовищних музеїв, націлених на досягнення сталого (збалансованого) розвитку місцевих громад у традиційному середовищі їх проживання та активного залучення їх у суспільну діяльність зі збереження усіх видів своєї спадщини. **Екскурсант** — тимчасовий відвідувач, який перебуває менш як 24 години у країні або на об'єкті відвідання; учасник екскурсії.

Екскурсійний туризм — поїздки тривалістю понад добу з пізнавальною метою за наперед визначеною програмою з частими переїздами від одного населеного пункту (країни) до іншого та щоденними обов'язковою та кількома факультативними екскурсіями.

Екскурсія — це процес наочного сприйняття довкілля, особливостей природи, сучасних та історичних об'єктів, елементів побуту, визначних місць певного регіону, міста чи його частини, природної території, музейної установи, що триває до 24 год.

Експлікації (від латин, пояснюю) — це провідні тексти, що містять основні характеристики та пояснення палітри пам'яток, представлених у тому чи іншому залі музею. їхня мета — ввести відвідувача у відповідну епоху, роз'яснити її особливості, пояснити, що об'єднує зібрані в одному залі експонати.

Експозиційна діяльність — це діяльність музею з ознайомлення відвідувачів з найцікавішими експонатами музею, розміщеними у певному логічному порядку, побудованому за хронологічним (еволюційним), географічним, етнокультурним чи предметно-тематичним критеріями; це основна складова музейної комунікації і підвалина для реалізації культурно-освітньої діяльності музею.

Експозиційна робота — один з напрямів музейної діяльності, основний зміст якого полягає в проектуванні експозиції, монтажі і демонтажі експозицій,

проведенні реекспозиції, спостереженні за станом експозиції, веденні поточної експозиційної документації.

Експозиційний фонд музею — це та частина музейного фонду, яка виставлена на загальний огляд і є доступною для ознайомлення широких верств населення.

Експозиція — сукупність музейних предметів, виставлених для публічного огляду на тривалий термін. Слово "exposition" у перекладі означає "виставка". На перших етапах розвитку музейної справи терміни "експозиція" і "виставка" вживалися як рівнозначні, і лише порівняно недавно термін "експозиція" став означати відносно постійний, а виставка — тимчасовий публічний показ музейної спадщини. Сучасне музеєзнавство під музейною експозицією розуміє цілісну предметно-просторову систему, у якій музейні предмети й інші експозиційні матеріали об'єднані концептуальними (науковим і художнім) задумом.

Експонат — музейний предмет, виставлений для огляду.

Етикетаж — це короткі підписи під кожним експонатом та над кожним стендом.

Етнографічні екскурсії — екскурсії, що розповідають про побут і звичаї різних націй і народностей (наприклад, територією музеїв народної архітектури і побуту у с. Пироговому на околиці Києва, у Львові чи Переяславі-Хмельницькому).

Етнографічні музеї — це значно поширений в Україні вид музеїв історичного профілю, які збирають, зберігають, вивчають і експонують етнографічні колекції, що знайомлять сучасників із процесами етногенезу, побутом і культурами різних етнічних спільнот та історичних періодів.

Інвентаризація (кодифікація) — це етап обліку пам'яток та розподілу їх у системі фондосховищ музейної установи. Для того, щоб можна було оперативно відшукати якусь окрему пам'ятку серед тисяч її подібних, щоб не виникало плутанини, кожному експонату музею присвоюється власний інвентарний номер (код).

Історико-біографічні екскурсії — екскурсії місцями життя і діяльності видатних людей.

Історико-краєзнавчі екскурсії — екскурсії, в основі яких лежить пізнання історії рідної місцевості.

Історіографія музеєзнавства — напрям історичного музеєзнавства, що досліджує історію музеєзнавства як науки.

Загальноісторичні музеї — установи, що висвітлюють історію людства і нашої країни зокрема й формують експозиції згідно з найвагомішими етапами й

періодами світової та вітчизняної історії.

Замки-музеї та Палаци-музеї — це поширені види ансамблевих музеїв, що створюються шляхом музеєфікації фортифікаційного, стильово-архітектурного, інтер'єрного, ландшафтного та археологічного комплексу замків чи палаців.

Заповідна площа музею — територія для зберігання і охорони найбільш цінних історико-культурних комплексів і окремих об'єктів музею середовищно-ансамблевого типу.

Збереження музейних фондів — напрям фондової роботи із забезпечення фізичної схоронності музейних предметів шляхом оптимально обраних режиму і системи збереження.

Зібрання музейне — сукупність музейних предметів основного фонду, а також матеріалів науково-допоміжного, бібліотечного, архівного фондів, науково сформоване й оброблене.

Каталогізація — це підсумовуючий і найважливіший етап обліку й оцінки матеріальних цінностей музейної установи; мета каталогізації полягає у пошуку й зборі вичерпної інформації про ту чи іншу пам'ятку, вивчення її в контексті подібних пам'яток, створення колекцій з метою подальшого експонування й широкої популяризації.

Класифікація музеїв — це поділ музеїв на групи за одною визначальною чи декількома ознаками.

Колекція культурних цінностей — це однорідні або підібрані за певними ознаками різнорідні предмети, які, незалежно від культурної цінності кожного з них, зібрані разом становлять художню, історичну, етнографічну чи наукову цінність.

Колекція музейна — частина предметів основного фонду, що представляє собою групу музейних предметів, сформовану за однією чи кількома ознаками (за типом предметів, походженням, функціональним призначенням тощо).

Комерційна діяльність — один з найважливіших видів основної діяльності музеїв, обмеженої рамками чинного законодавства, що націлена на отримання прибутку принаймні на рівні самоокупності й самофінансування.

Комерційна складова музейного маркетингу — це система організації і збуту музейного продукту, зорієнтована на задоволення потреб споживачів і отримання прибутку на основі дослідження і прогнозування ринку, вивчення внутрішнього музейного і зовнішнього ринкового, інституційно-суспільного й дозвілєво-культурного середовища, розробки заходів щодо поліпшення музейного продукту, асортименту музейних послуг і товарів, вивчення потреб і культурних

запитів відвідувачів, проведення конкурентоздатної цінової політики, формування попиту, стимулювання відвідування і реклами.

Комплексна схема побудови експозиції — повне відтворення первісного середовища, де експозиційну цінність становить буквально все, що оточує відвідувача.

Комплексні музеї — це музеї, що поєднують ознаки двох і більше профілів (історико-літературні, археологічно-мистецькі), а іноді і профільних типів. До групи комплексних музеїв варто відносити більшість краєзнавчих музеїв України, музеїв-заповідників.

Композиція екскурсії — розміщення, послідовність і співвідношення структурних частин екскурсії: підтем основних питань, вступу та завершальної частини.

Консервація — сукупність науково обґрунтованих заходів захисту об'єктів культурної спадщини від подальших руйнувань, що забезпечують збереження їхньої автентичності з мінімальним втручанням в їхній існуючий вигляд.

Контрольний текст екскурсії — підібраний й уточнений (перевірений) екскурсійний матеріал, що розкриває тему екскурсії.

Корпоративні (виробничі) музеї — це структурні підрозділи недержавних установ і підприємств.

Краєзнавчі музеї — це музеї комплексного профілю, що збирають, зберігають, вивчають і експонують матеріали, які розповідають про природу, економіку, історію і культуру певного краю (області, району, міста, села). У них зібрані геологічні, ботанічні, зоологічні, палеонтологічні, археологічні, етнографічні та інші колекції, знаряддя праці, вироби місцевих промислів різних історичних періодів, твори мистецтва, літератури, народної творчості тощо.

Культурна спадщина — це сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів матеріальної і духовної культури.

Культурні цінності — це об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України. До них, зокрема, належать:

- оригінальні художні твори живопису, графіки та скульптури, художні композиції та монтажні з будь-яких матеріалів, твори декоративно-прикладного і традиційного народного мистецтва;
- предмети, пов'язані з історичними подіями, розвитком суспільства та держави, історією науки і культури, а також такі, що стосуються життя

та діяльності видатних діячів держави, політичних партій, громадських і релігійних організацій, науки, культури та мистецтва;

- *предмети музейного значення, знайдені під час археологічних розкопок;*
- *складові частини та фрагменти архітектурних, історичних, художніх пам'яток і пам'яток монументального мистецтва;*
- *старовинні книги та інші видання, що становлять історичну, художню, наукову та літературну цінність, окремо чи в колекції;*
- *манускрипти та інкунабули, стародруки, архівні документи, включаючи кіно-, фото- і фонодокументи, окремо чи в колекції;*
- *унікальні та рідкісні музичні інструменти;*
- *різноманітні види зброї, що має художню, історичну, етнографічну та наукову цінність;*
- *поштові марки, інші філателістичні матеріали, окремо чи в колекції; рідкісні монети, ордени, медалі, печатки та інші предмети колекціонування;*
- *зоологічні колекції, що становлять наукову, культурно-освітню, навчально-виховну або естетичну цінність;*
- *рідкісні колекції та зразки флори і фауни, мінералогії, анатомії та палеонтології.*

***Лінійна схема побудови експозиції** — послідовне поздовжнє представлення горизонтальними рядами пам'яток і стендів у залах, що переходять одна в одну.*

***Маркетингова стратегія музею** — це концепція і план конкретної поведінки на ринку з метою поширення інформації про себе, популяризації свого продукту серед громадськості, підтримування й розвитку власного позитивного іміджу, пошуку нових груп потенційних споживачів музейного продукту та загалом заходи зі зміцнення своїх позицій у суспільстві на довготермінову перспективу.*

***Маркетингові дослідження споживчого ринку** — це комплекс досліджень, що дають змогу сегментувати сукупність споживачів музейного продукту на профільні групи, а відтак — визначати та формувати (актуалізувати) інтереси цих споживацьких груп та пропонувати оптимальні схеми диференційованого задоволення їхніх культурних потреб.*

***Маршрут екскурсії** — це оптимальний шлях проходження екскурсійної групи. Вимоги до маршруту: логічна послідовність об'єктів; забезпечення екскурсійного показу; атрактивність.*

***Меморіал** — архітектурний ансамбль, споруджений на честь історичної події, що включає, як правило, архітектурні форми та монументальну скульптуру. Меморіали зводяться на місці, де відбулася історична подія, або поблизу нього.*

Меморіальна дошка — пам'ятний знак, встановлений на нерухомих історико-культурних об'єктах чи пам'ятних місцях, із текстом, що розкриває зв'язок історико-культурного об'єкта з історичними подіями чи визначними діячами.

Меморіальні музеї — це музеї, присвячені пам'яті видатних політичних, державних і військових діячів, учених, письменників, композиторів, художників тощо, вони створюються на базі пам'ятних комплексів, які охороняються державою: садиб, будинків, квартир, пов'язаних з життям і діяльністю видатних осіб; окремих вид музеїв історичного профілю.

Меморіально-історичні екскурсії — екскурсії, приурочені до знайомства й шанування пам'яті визначних осіб чи доленосних подій.

Методична розробка екскурсії — це документ, що визначає технологію застосування методичних прийомів у відповідності до особливостей екскурсійного маршруту. Включає такі елементи екскурсії: маршрут, зупинки, об'єкт показу, тривалість, назва підтем та перелік основних питань, організаційні вказівки, методичні вказівки.

Мономuzeї — це меморіальні чи літературні музеї, присвячені творчості одного окремо взятого письменника, поета, композитора, сценариста, режисера, актора, співака, музиканта, естрадної групи. Сюди ж належать музеї популярних літературних героїв (наприклад, Музей Шерлока Холмса на Бейкер-стріт, 221-б Лондона).

Музеєзнавство (музеологія) — це наукова дисципліна, що вивчає історію та закономірності розвитку музеїв, їхні суспільні функції, питання теорії і методики музейної справи, тобто внутрішню організацію, систему наукового комплектування музейних фондів, документування й зберігання колекцій, а також методики побудови музейних експозицій, виставок, різних видів і форм науково-освітньої діяльності музеїв.

Музеєфікація — напрям музейної діяльності, що полягає в перетворенні історико-культурних чи природних об'єктів в об'єкти музейного показу з метою максимального збереження і виявлення їх історико-культурної, наукової, художньої цінності. Поняття введено у науковий обіг Ф. І. Шмітом.

Музеї — це культурно-освітні та науково-дослідні заклади, призначені для вивчення, збереження і використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, прилучення громадян до надбань національної і світової історико-культурної спадщини.

Музеї історії релігії — це поширений вид музеїв історичного профілю,

колекції яких документують генезис і розвиток релігії (світових релігій) як складного соціокультурного феномену.

Музеї історичного профілю — музеї, які збирають, зберігають, вивчають і популяризують пам'ятки матеріальної та духовної культури народу.

Музеї-заповідники — це група музеїв комплексного типу просто неба, що володіють особливою цінністю й одержали статус заповідників згідно з постановами урядових органів країни. Створюються шляхом музеєфікації винятково цінних територій, ансамблів, комплексів і окремих пам'яток історії, культури чи природи. За профілями поділяються на археологічні, історико-культурні, історико-архітектурні, історико-меморіальні.

Музеї-кав'ярні (паби, трактири, корчми, винні підвали та ін.) — це и вид ансамблевих музеїв, створених шляхом часткової музеєфікації історичного дизайнерсько-побутового середовища та його старожитньо-меморіальних елементів з метою відтворення та збереження традиційного ансамблю й самої атмосфери "старих добрих часів".

Музеї-квартири — це вид меморіальних музеїв, що створюються шляхом музеєфікації окремих квартир, у яких жили видатні діячі культури, освіти, науки кінця XIX—XX ст., і присвячені їхньому життю й діяльності (напр., квартира-музей Олеса Терентійовича Гончара у Києві).

Музеї-кораблі — це вид ансамблевих музеїв, створених шляхом музеєфікації суден із визначною історією з метою збереження і популяризації їхнього значення як пам'ятки історії, науки і техніки.

Музеї літературного профілю — профільний тип музеїв, що об'єднує суто літературні, театральні, музичні та кіномuzeї.

Музеї-монастирі — це поширений вид ансамблевих музеїв України, створених шляхом музеєфікації архітурних ансамблів монастирів; за профілями їх відносять до історико-архітектурних музеїв.

Музеї-підприємства — це вид ансамблевих музеїв, створених шляхом музеєфікації промислового підприємства з метою збереження і розкриття його історико-культурної цінності як пам'ятки історії промисловості, науки і техніки. За профілями їх відносять до групи науково-технічних музеїв.

Музеї природничого профілю — профільний тип музеїв, що збирають, зберігають, вивчають та експонують різноманітні природничі матеріали й розповідають про найновіші досягнення природничих наук.

Музеї-садиби — це найпоширеніший вид ансамблевих музеїв України. Створюються шляхом музеєфікації архітектурного, інтер'єрного, ландшафтного і

господарського комплексу садиб.

Музей-храми — це музеєфіковані пам'ятки, в яких засоби музейної інтерпретації спрямовані на розкриття сторінок історії та суспільного й мистецького значення цих пам'яток (напр., Софійський собор доби Київської Русі у Києві).

Музеї художнього профілю — це група музеїв класичного мистецтва та музеїв сучасного мистецтва, що зберігають, вивчають і пропагують визначні твори живопису, графіки, скульптури, ужиткового мистецтва, а також народної творчості усіх культурно-мистецьких епох (у т. ч. й сучасної).

Музей-цвинтарі — це поширений вид ансамблевих музеїв, створених шляхом музеєфікації меморіально-ландшафтного середовища з метою відтворення, збереження і розкриття його історико-культурної цінності як пам'ятки історії.

Музейна колекція — це комплекс музейних предметів, об'єднаних за однією або кількома спільними ознаками.

Музейна пам'ятка — предмет, що має встановлену цінність (наукову, історичну, художню) і музейне значення, вилучений із середовища первісного місцезнаходження чи використання, науково і технічно оброблений та включений до складу музейних зібрань.

Музейна PR-кампанія — це комплекс заходів, що формують, підтримують чи змінюють стосунки різних груп населення до музею.

Музейна справа — це спеціальна галузь культурно-освітньої та наукової діяльності, яка здійснюється музеями щодо комплектування, збереження, вивчення і використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури.

Музейне зібрання — це науково організована сукупність музейних предметів і музейних колекцій, науково-допоміжних матеріалів, архівних бібліотечних фондів.

Музейне зображення — відео-, фото-, цифрове зображення чи репродукція музейної пам'ятки, що є комерційною власністю музею і предметом комерційного тиражування й охороняється згідно з міжнародним авторським правом. М. з. некомерційної якості — це основний елемент репрезентації музейної спадщини глобальній людській спільноті через створення музейних і міжмузейних сайтів та поширення інформації про об'єкти культурної спадщини в Інтернеті.

Музейний маркетинг (від англ. "market" — ринок) — це система знань про теорію і практику створення, просування до потенційних споживачів та збуту музейного продукту, а також налагодження комплексу комунікативного діалогу між музеями та суспільством і його окремими інституціями.

Музейний менеджмент — це система знань про теорію і практику управління музеєм і музейним персоналом.

Музейний предмет — пам'ятка, яка має культурну цінність і належить до музейного зібрання.

Музейний продукт — це комплекс основних та додаткових музейних послуг і товарів, які пропонуються відвідувачам музею.

Музейний стандарт ISO-10918 8 — стандарт Міжнародної організації зі стандартизації (ISO) для баз даних музейних комп'ютерних зображень; містить уніфіковані норми мінімального опису музейного предмета ("етикетка"), представлено на комп'ютерному зображенні, та єдиний формат комп'ютерних зображень.

Музейний товар — матеріальні об'єкти продажу: наукові книги, мистецтвознавчі дослідження, каталоги, музейні фотоенциклопедії, популярні публіцистичні путівники експозиціями музею, туристична література, поліграфічні (календарі, фоторепродукції тощо) та інші сувеніри, зокрема, зменшені копії експонатів музею, цифровані зображення експонатів, авторське право на їх тимчасове комерційне використання тощо.

Музейний фонд України — це сукупність рухомих пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, які мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення, незалежно від їх виду, місця створення і форм власності, та зберігаються на території України, а також нерухомих пам'яток, що містяться в музеях України і обліковані в порядку, визначеному чинним законодавством України.

Музичні музеї — розповсюджений вид музеїв, що займаються збиранням, збереженням, вивченням, експонуванням і публікацією пам'яток музичної культури.

Муніципальні музеї — це основна на сьогодні форма недержавного музею, що виконує властиві йому функції щодо збирання, збереження і презентації колекцій. Муніципальні музеї перебувають в управлінні місцевої адміністрації і фінансуються з місцевих бюджетів.

Наукова концепція експозиції — перший етап проектування експозиції, під час якого формулюється тема і провідна ідея експозиції, її мета і методи досягнення цих цілей; вимоги до архітектурно-художнього вирішення й експозиційного устаткування; визначається місце задуманої експозиції в системі експозицій музею.

Наукове комплектування фондів — це процес виявлення в зовнішньому середовищі предметів музейного значення та їхнього збору для поповнення музейних зібрань; наукова діяльність, заснована на принципах музеєзнавства і профільних

дисциплін.

Науково-допоміжні матеріали — це музейні предмети, що використовуються для розкриття інформаційного потенціалу музейних пам'яток, їхнього вивчення й інтерпретації; це карти, схеми, креслення, діаграми, таблиці тощо. У складі музейних зборів утворюють фонд науково-допоміжних матеріалів, в експозиції виступають як експонати чи пояснення до них.

Науково-дослідна робота в музеї — це пошуково-наукова діяльність з атрибуції, класифікації, систематизації й інтерпретації музейних пам'яток.

Науково-технічні музеї — це доволі різноаспектна група музеїв технократичної профільної групи, що збирають, зберігають, вивчають, експонують та популяризують творіння людських рук, пов'язані з історією і практикою розвитку техніки та технологій, а також — із життям і творчим генієм визначних експериментаторів, винахідників і вчених.

Національна музейна політика — це сукупність основних напрямів і засад діяльності держави і суспільства в галузі музейної справи.

Некомерційна складова музейного маркетингу — комплекс заходів з підвищення соціальної значущості діяльності музейної установи, її місії і суспільної ваги, створення яскравого привабливого образу музею як скарбниці мистецтв і культурної спадщини.

Об'єкт культурної спадщини — це місце, споруда (витвір), комплекс (ансамбль), їхні частини, пов'язані з ними території чи водні об'єкти, інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з антропологічного, археологічного, естетичного, етнографічного, історичного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність.

Об'єкт музеєзнавства — музей і музейна справа як суспільне явище у всіх їх проявах.

Об'єкти екскурсійні — це матеріальна основа екскурсійного показу. Поділяються на історичні, археологічні, архітектурні, документальні пам'ятки, пам'ятки мистецтва.

Облік музейних фондів — це діяльність зі встановлення точних відомостей і предметного опису усіх пам'яток, що перебувають у музеї.

Обмін предметами Музейного фонду — одна з форм комплектування музейного зібрання, що здійснюється шляхом обміну з іншими музеями матеріалами дублетного фонду і непрофільними матеріалами на предмети, що відповідають профілю музейного зібрання.

Образотворчі засоби наочності — допоміжні наочні приладдя з "портфеля екскурсовода".

Оглядові екскурсії — це багатопланові маршрутні екскурсії, що паралельно чи послідовно розкривають декілька тем; традиційно проводяться у краєзнавчих та загальному мистецьких музеях, коли під час одного відвідування туриста знайомлять з усіма експозиціями, різними за тематикою і змістом.

Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (United Nations Education Science and Culture Organization — UNESCO) — міжнародна організація, діяльність якої охоплює широке коло питань: ліквідацію неграмотності і боротьбу з дискримінацією в царині освіти, вивчення, збереження і популяризацію національних культур, проблеми інформації та безліч інших актуальних для міжнародного співтовариства проблем.

Основні музейні послуги — експонування, наукова інтерпретація та пізнавально-культурна популяризація пам'яток.

Охорона культурної спадщини — це комплекс заходів з обліку (виявлення, наукове вивчення, класифікація, державна реєстрація), захисту, збереження, належного утримання, відповідного використання, консервації, реставрації, реабілітації та музеєфікації об'єктів культурної спадщини.

Палаци-музеї — див. Замки-музеї.

Пам'ятка — об'єкт природи, матеріальної і духовної культури, що має художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягає збереженню, відтворенню та охороні відповідно до чинного законодавства.

Пам'ятка історії і культури — рухомі і нерухомі матеріальні об'єкти, що мають наукову, історичну чи художню цінність. Поділяються на чотири основні групи: пам'ятки історії, пам'ятки археології, пам'ятки містобудування й архітектури, пам'ятки мистецтва. Охороняються державою відповідно до чинного законодавства.

Пам'ятка нерухома — об'єкт культурної спадщини національного або місцевого значення, який занесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України.

Пам'ятка природи — об'єкт природи (геологічний, ботанічний тощо), що має науково-пізнавальне і виховне значення.

Первинна реєстрація — це діяльність музейних працівників щодо прийому й ідентифікації нових пам'яток, які надходять у музей шляхом археологічних розкопок, подарунків меценатів, придбання на аукціоні, передачею органами внутрішніх справ та прикордонного митного контролю тощо.

Показ об'єкта — це система цілеспрямованих дій екскурсовода й екскурсантів, огляд об'єкта під керівництвом кваліфікованого спеціаліста.

"Портфель екскурсовода" — умовна назва комплекту наочних матеріалів (фотографій, копій документів, географічних карт, схем, репродукцій з картин тощо), що використовуються екскурсоводом у ході екскурсії.

Постійне (тимчасове) зберігання — один з основних видів діяльності музею, що передбачає створення матеріальних і правових умов, за яких забезпечується додержання спеціального науково обґрунтованого режиму зберігання музейних предметів та колекцій, переданих музею у постійне (тимчасове) користування.

Предмет музеєзнавства — принципи, технології та процеси нагромадження, збереження і презентації інформації музейними установами, а також процеси виникнення, розвитку і суспільного функціонування музею.

Приватні музеї — це установи, що належать приватним особам, створені їхніми зусиллями і підтримуються на їхні кошти. У більшості країн світу це найдавніша і найрозповсюдженіша форма музейних установ.

Приватний колекційний фонд — це приватна збірка матеріальних цінностей, яка зазвичай є доступною для ознайомлення лише вузького кола осіб, однак на деякий час може передаватися для масових показів у публічних музеях та мистецьких галереях.

Профіль музею — генетично-класифікаційна ознака музею; визначається основним змістом його фондів і зв'язком з тією чи іншою галуззю науки, мистецтва або виробництва. Профіль музею визначає склад колекцій, тематику експозицій, зміст наукових досліджень і впливає на всі напрями музейної діяльності.

Раритет — предмет, цінність якого визначається насамперед його рідкістю. У сучасному музеєзнавстві термін вживається для позначення предметів, що існують лише в декількох екземплярах (наприклад, книги-першодруки).

Реабілітація — це сукупність науково обґрунтованих заходів щодо відновлення культурних та функціональних властивостей об'єктів культурної спадщини, приведення їх у стан, придатний для використання.

Рекреаційна зона музею — площа для відпочинку та дозвіллевого обслуговування відвідувачів музею.

Реліквія — особливо шанований меморіальний предмет, зв'язаний, як правило, з подіями чи особами, які зіграли винятково важливу роль в історії народу, держави, релігії. Особливим вшануванням вирізняються культові реліквії, які є сакралізованими об'єктами релігійного поклоніння, релігійного туризму й духовного

паломництва.

Реставрація (від латин. *restauratio* — відновлення) — це сукупність науково обґрунтованих заходів щодо укріплення (консервації) фізичного стану, розкриття найхарактерніших ознак, виявлення його художньої, наукової чи історико-культурної цінності, відновлення втрачених або пошкоджених об'єктів культурної спадщини, збереження їхньої автентичності.

Розповідь — умовно прийнята в екскурсійній діяльності назва усного мовлення, тобто повідомлення і пояснення, які екскурсовод дає групі (наприклад: об'єкт — історичні події, з якими він пов'язаний; характеристика й аналіз об'єкта; діяльність конкретних історичних осіб тощо).

Скансен — музей просто неба; розповсюджена форма етнографічних музеїв, що створюються на ґрунті музеєфікації репрезентативних фрагментів етноландшафтного середовища й об'єктів нематеріальної етнокультурної спадщини.

Тематика екскурсійна — це сукупність, набір або визначена група тем; предмет показу та розповіді.

Тематико-експозиційний план — вичерпний опис експозиції із зазначенням її мети, завдань, послідовним переліком тем, підтем, комплексів і груп пам'яток, каталожним переліком затверджених експонатів.

Тематичні екскурсії — спеціалізовані екскурсії, присвячені розкриттю однієї теми.

Темп — це швидкість проведення екскурсії, походу; швидкість послідовності подій, що планується при розробці програм маршрутного екскурсійного обслуговування.

Технічне оформлення експозиції — включення в експозицію сучасного експозиційного устаткування та технічних засобів (підсвітка, світло-ілюмінація, звукові ефекти тощо) з метою підсилення її емоційно-комунікативних та атракційних властивостей.

Технологічна карта екскурсії — технологічний документ, складений та затверджений керівником суб'єкта туристичної діяльності, що визначає логічну послідовність перегляду історико-культурних об'єктів на туристичному маршруті.

Уніфікований паспорт музею — це документ, який складають і реєструють в органах культури всі музеї України, незалежно від їх видів, статусу, форм власності і відомчого підпорядкування; складається з 22-х пунктів і містить вичерпну інформацію про установу та її зібрання.

Фандрайзинг (від англ. *fund* — кошти; *raise* — добувати) — це комплекс

заходів із залучення фінансів для реалізації некомерційних музейних проектів.

Фонди музею — це повне зібрання матеріальних предметів, зосереджене в експозиційних залах та сховищах певного музею.

Церковні музеї — установи, що створюються і функціонують при єпархіях, монастирях, церквах, недільних духовних школах, релігійних об'єднаннях, що є їхніми власниками і засновниками.

Ціноутворення — це процес визначення споживчої вартості музейних послуг, складовими яких є ціна вхідного квитка, ціна за проведення екскурсій (індивідуальних, групових) та ціна за додаткові послуги, запропоновані музеєм (фото- й відеозйомка, електронний гід тощо).

Членство — це постійна участь, патронат і фінансова підтримка діяльності некомерційних організацій фізичними і юридичними особами через сплачування ними членських внесків та інші форми участі.